AN HOMO BONVS VEL MALVS VOLENS FIAT, SIMONIS PORTII DISPVTATIO,

Ad Lælium Taurellum iuriſconſultiſs. Duci Florentinorum à Secretis.

FLORENTIAE MDLI.

LAELIO TAVRELLO IVRISCONSVLTISS. FLORENTINORVM DVCI A SECRETIS,

SIMON PORTIVS S.

VM multa ſint in Philoſophia, Læli doctiſſime, quorum alia quidem populari opinioni probentur, ut Deos eſſe; omnia bona ab ipſis emanare, nihil fieri, quod Deus futurum non præſentiat; omnia denique eum quem habent ordinem, ab ipſis cælitibus ſortiri. Alia uerò, à uulgi opinione prorſus abhorreant, nec ab eo percipi poſſint: inter poſtrema hæc uerſatur quæſtio illa perobſcura quidem, diúque à Peripateticis agitata, An homo ſponte ſua, ac uolens bonus malusúe fiat, nullis ſcilicet præcedentibus cauſis, quæ illum ad bene maleúe operandum impellant. Quod nihil aliud eſt, quàm quærere, An probi improbiq́ue naturæ quadàm propenſione, ac imbecillitate aut ignorantia efficiamur, nulla adhuc adhibita deliberatione: propterea quòd ignoratio ea ita in ſubſtantia noſtra immiſceatur, ut ab ipſa abſolui liberariq́ue nequeamus. eſt enim ea animalibus maximè propria, in eaq́ue diutiſſimè anima detinetur, uelut Ariſtoteles tertio de Anima docuit. De qua quidem re, cùm maximi uiri inter ſe plurimum diſſentiant, perdifficile eſt aliquid pronuntiare. Cùm interim eius inquiſitio cunctis artibus ſit utiliſſima; atque in ciuili adminiſtratione, potiſſimùm à Legiſlatoribus ſumma diligentia examinanda.

Nanque si inscii inuitique operamur, quâ de causa pœnæ, præmia, honores, dignitates constituuntur: leges aliæ atque aliæ conduntur, quibus actiones coërceantur? præterea quamobrem, quæso, bonos laudibus euehimus; malos monemus, castigamus, plurimisque suppliciis reprimimus? quorsum denique deliberamus, aut consultamus, quum id quod ui Naturæ insitum est, flecti aut euitari, uel hominum industria commutari haud possit? Esse itaque Philosophis naturalibus quàm necessariam hanc disputationem, quilibet facilè perspexerit: nisi uelimus concedere, homines nihil cæteris animantibus præstare, ac omnibus sensuum illecebris subditos uitam traducere. Quod si esset, quis amabo reliquis eos infeliciores negauerit; si malitiam nullo artis beneficio exuere possunt? aut omnis generis uitiis irretiti nunquam ad uirtutem aspirare queunt? Et tantò herclè infœliciores existimãdi sunt, quantò animi infœlicitas quàm corporis maior est censenda. nam nihil profectò diuinum, nihil sincerum, in nobis fuerit: neque mens nostra impermista, sed corpori mancipata putabitur, quod philosophorum fere omnium consensu maximè execratur. alioqui, ut cætera omittã, frustra præclara illa de moribus præcepta, tradita essent; cum nulla ratione, ab eo ad quod Natura impellit, humana facultas abduci possit. nanque ut lepidè Lyricus poëta cecinit,

Naturam expellas furca, tamen usque recurrit.

Adhæc irrita fuerit Orthodoxorum fides: inutiliter quoque theologi sanctissimi studium, diligentiã, omnẽ denique mentem suam adhibuerint, ut animum ac uoluntatem nostram purgarent, dum Deum ritè colendum, omnes animi affectiones ac perturbationes è medio tollendas esse persuadent. Parum quoque fœliciter tot librorum uolumina, id docentia ediderint, si aliò diuertere quàm quò Natura rapit, non licet.

Quare cùm hæc mecum animo uoluerem, parumque explicata animaduerterem, animum ad aliquid de iis commentandū appuli; ut his feriis, quibus quotidianas nostras intermittimus lectiones, ocium in honestum negocium converterem. Deprompsi igitur hæc, minus quidem elaborata, & parum grauiter, nec satis copiosè examinata: sed nuda, nulloque orationis compta lepore, prout temporis breuitas tulit, & philosophiæ grauitatem decet. At qui ut ornatū eruditionemque nanciscantur, tu, cùm à grauibus & forensibus negociis feriaberis, quod rarò contingit, pro acerrimo tuo iudicio efficies. Quòd si abs te probari sensero, animum ad liberum arbitrium expetendum addideris.

Vale. ex Academia

Pisana.

De Stoicorum sententia. *Cap. I.*

TOICI, qui in nobis virtutum vitiorumque causas collocant, atque ea nostra deliberatione confici credunt, quædam in nobis esse, quædam verò minimè asserunt. Atq. ea quæ in nostra sunt potestate, in opinionem, conatum, appetitum, & declinationem partiuntur. Opinari nanque in nobis est, quando volumus; sed non est in nostra potestate rectè opinari, cùm volumus, sed quando ratio, quæ nos persuadet, rebus ipsis ex æquo respôdet. Conatus porrò, cùm sit animi consilium, ac mentis perquisitio, ad formandam electionem, in nobis quoque est situs, ac nobiscum, nulla impellente nec prohibente causa, externa connascitur. Appetitus item cùm sit propensio ad rem, & ipse nobis subiicitur. Declinatio denique, quæ appetitui contraria est, & auertit ac deuitat, eadem ratione in nobis esse dicetur. Verùm si quis instaret, quòd ea quibus capitur, & ad quæ fertur appetitus, opinio, & dsclinatio, sint extra nos: ei ex Stoicorum sentẽtia respondendũ erit, res externas non agere in animam, sed excitare; quòd sua natura moueatur, corpusque iccirco moueat. Natura igitur agit ratione organorum, quibus vtitur, vt & Simplicio placuit. Quare motus animæ, ab anima proficiscitur, licet ad exercendum à rebus extrenis cieatur. Porrò opinionem primam statuerunt, quòd eam, cùm fuerit persuasa, se-

quatur fides; quæ vt docet Philoſophus libro tertio de Anima, eſt aſſenſus qui fit à ratione. Cæterùm cùm alia atque alia ſit hominũ temperies, fit vt non eodem modo omnes homines aſſentiantur; ſiquidem qui pituitoſi ſunt, vel leuibus argumentis perſuaſi facile acquieſcunt: At ſerius melancholici, qui ægrè perſuadentur, licet perſuaſi, diu perſuaſioni adhæreant. Idem vſu venit etiam natura timidis, & qui curioſius res inueſtigant: attamen vbi ſemel aſſenſum præſtiterint, pertinaciter retinent, atque id ob temperamenti frigiditatem, frigidi nanque eſt retinere. Qui verò ſanguine aut bile abundant, mediocritatem amant: hinc fit, vt ſuas opiniones non ita acriter, & proterue defendant. Opinio ergo, cùm electioni & voluntati quaſi lumen præbeat, reliquas facultates præcedat neceſſe eſt. Hanc ſequitur ex Stoicorum placitis animi conatus, qui inueſtigatio quædam eſt ad electionem procurrens, ac appetitum & declinationem antecedit. Peripatetici alium ordinem ſequuti ſunt, atque poſt opinionem collocarunt appetitum: Verùm ſi res diligentius inſpiciatur, nihil ferè à Stoicis diſſenſiſſe reperientur. Siquidem illi per appetitum, impetum quendam ac propenſionem ad finem adipiſcendum intelligunt. finis verò vt deliberatione prior ſit, omnino neceſſum eſt eſſe volitum, nemo enim conſultationem aggreditur, qui finem ſibi, cuius gratia id faciat, non propoſuerit. At Stoicis voluntas & appetitus, eſt inclinatio ad rem, quæ ſequitnr deliberationem, & rei conſecutio. cui opponitur declinatio, quæ fuga eſt & deuitatio. Hanc verò poſteriorem eſſe nemo eſt qui inficiatur; quoniam finis appetitio appellatur verè voluntas, quæ ſit deliberatione prior. Cæterùm

vt res planius intelligatur, illorumque sententia aperiatur, primùm ponere oportet, animam esse im mortalem, atque à Deo manare, sed tamen cum cor pore, per sensiles qualitates, quas aquas & Lethen fluuium Platonici nuncupant, vniri. Quicquid verò ea, in hac vnione, à corpore mutuatur, id animæ proprium esse negant, cùm alterationibus subiiciatur, ac uariis de causis mutari possit: at quod non aliunde quàm ab animo oritur, nec ab aliqua externa causa impeditur, id totum suum esse asseuerant. Quæ igitur à corpore proficiscuntur, cùm mutari, & impediri queant, propria esse animæ non sunt cen senda, sed quæ à Diis immortalibus consecuta est, cuiusmodi est facultas rectè opinandi, eligendi, declinandi, appetendi, simul & mouendi seipsam prius quàm aliud. Quæ omnia etiam in corpore possidet, vbi ad se redierit, & simul atque à rebus externis fue rit excitata. Quare cùm sua natura moueatur, in ea conatus voluntate erit prior. Deinde nec illud est prætermittendum, quòd cùm omne studium in illa philosophiæ parte posuerint, quæ ad mores pertinet nostrarum actionum finem, non affectuum mediocritatem, sed omnium perturbationum carentiam statuerunt. quòd anima hæc à corpore, velut dictum fuit, mutuaretur, illaque tristitiam multo frequentius quàm gaudium adferrent, aut certè delectationis comes dolor esset, quippe concupiscentia, ira, re liquique affectus à sensibus ortum ducunt, non à ra tione & voluntate, quæ animæ sunt peculiares. finis itaque actionum cùm non sit mediocritas, sed indolescentia quædam, apud eos homines nullis ducentur affectibus, nullaque tentabuntur libidine, nisi forte efferi, quique ferinis moribus assueuerũt. quin

etiam filiorum fororum, fratrum, coniunctifsimorum denique mortem æquifsimo animo ferent. Vt qui non dolere dedicerint. Atque ita cæterorum quoque affectuum, puta iræ, auaritiæ, libidinis erunt expertes: cùm eadem omniū fit ratio. Porrò quod de rebus fugiendis dictum eft, idem de affequendis ac expetendis dicendum. Itaque ex Stoicorum dogmate, in noftra erit poteftate, & libertate, vt volentes non modò mediocritatem adipifcamur in affectibus; verùm etiam infenfibilitatem. Quam hærefin olim Pelagius fequutus, putauit nos tum virtutes, tum fummum bonum, & quod Latini quidam meritorium vocant, noftra facultate confequi poffe. Quòd fi gratia Chrifti accederet, per eam omnia fore faciliora: fine ea tamen poffe nos ad cœleftem gloriam euehi, idque noftris viribus. Quod execratur Diuus Paulus, exclamans Chriftum gratis mortuum effe, velut libro de hominis arbitrio differuimus.

Quid Plato fenferit. *Cap. II.*

ETfi interdum Plato nihil ferè à Stoicis diffentire videatur, vt facilè hinc inde colligitur, in dialogo tamen qui Menon infcribitur, illorum fententię non adhæret, cùm dicat virtutes nobis natura, & eius facultate non contingere. Præterea cùm probabilibus rationibus differat virtutes non eft fcientias, minimeque poffe doceri: negare videtur, eas natura comparari, fed forte diuina & cœlitus nobis infundi, vfum tamen nonnihil ad eas illuftrandas conferre, fi quis diutius iis affueuerit. quod in Theage docuit. In Protagora porrò inquit, Plurimùm optimos effe illos quos Dii diligunt: vbi vt plurimum adiecit,

quoniam fieri bonum posſibile, eſſe fatetur, difficile tamen, & vt plurimùm donum eſſe diuinum. Quod confirmatur non leui ratione: quoniam vt Simonides ait, Arduum eſt eſſe bonum aut talem permanere, vt euentibus multis & variis caſibus non ſuccumbat: vel ſaltem ob id quòd non niſi cum maximis laboribus in talem euadit; vt ob id rectè ſubdiderit, quòd ſolus Deus hoc munere fungitur: quaſi humanum non ſit eo in habitu perſeuerare ac mente quadratum eſſe atque omnibus probitatis numeris abſolutum. Simonides itaque virum bonum fieri difficile putabat, & bonum permanere impoſsibile, ob multos caſus quibus circumuenitur: poſſe verò aliquando malum effici. Videtur nihilominus eodem dialogo, vbi de malitia & vitio loquitur, ſentire, neminem ſponte malum fieri. nam cùm Poëta ille dicat, laudandum eſſe qui nihil ſponte turpe operetur; perinde id dicit, ac ſi quis eſſet, qui ſponte ſua mala faceret. Arbitror equidem, inquit Plato, ſapientem nullum putare eſſe hominem, qui vltrò aberret, malaque & turpia ſponte committat. Sciunt enim ſapientes, omnes, qui mala perpetrant, præter voluntatem & inuitos ac inſcientes peccare. Quare nono de Legibus, necnon & in Sophiſta concluſit, nullum volentem peccare. Et ratio in promptu eſt; verùm vt eius vis apertius intelligatur, ſumendum eſt primùm, nos omne id, ad quod ſponte noſtra ferimur, tanquam bonum affectare. Quare ſi quando ad malum quoddam propenſi trahimur, id boni aliquam ſpeciem præ ſe ferre neceſſe eſt. cùm verò malum eſſe non cognoſcamus, non dicemur volentes id appetere, ſed potius ob animi imbecillitatem ac ignorationem. ignorantia quippe non eſt voluntaria. nam quis

quæso eam desiderat, cùm omnes homines naturâ cognitionem expetant? Amplius nemo vult id quod ignoratur; at malum quia malum ignoratur, igitur nemo est qui id velit. Atque si quis id agit, non vt malum, sed vt volitum vt ita dicam agit. *Aristoteles* hoc vniuersalius expressit, & longè efficacius, velut post audietur, quod Plato nono de Legibus vitio solùm adaptauit, vbi vitium esse inuoluntarium persuadet, eo quòd sit morbus, & nemo morbum vltrò expetat. Et quanquam quis morbi ipse sibi est causa origoque, nescit tamen se ob hoc aut illud victus genus in morbum prolapsurum. Ad hæc, quod ab animi perturbationibus tumultuantibus, quæ cõsilium mancipant; & rationem velut Aristoteles tertio de Anima docet, quasi nebula quadam obtegunt, proficiscitur: nemo id habitum aut operationem voluntariam esse affirmauerit, ni fallor. Vt enim qui tetro carcere ac vinculis detinetur, vi & præter voluntatem agere dicitur, vt satis iudices declarant, qui si quam eum sponsionem facere, aut aliud quippiam in quo libertas agendi desideratur, præstare cupiunt; liberum compedibusque solutum dimittunt. Ita cùm ratio affectibus premitur, ac illis quasi vinculis coërcetur, quicquid ab ea emanat, inuoluntarium erit, quod liberè opus suum non absoluat. nam vt in intuente per vitrum viride, cui omnia viridia apparent, visus non dicitur legitimus. ita opinor nec rationis opus legitimum appellatur, aut voluntarium, quod ipsa affectibus præpedita exercet, quoniam per quandam quasi caliginem tunc contuetur. Verè itaque voluntaria ex Platonis decreto illa erunt nuncupanda, quæ à recta ratione, nullo affectu aut ignoratione irretita, sed libera, non autem turbata ele-

ctione fiunt. Atque ob id Aristoteles libro tertio Ethicorum, liberius velut paulò ante monuimus, pronunciauit, quòd nec virtutes nec vitia à volentibus nobis exerceantur: propterea quòd non sint in nostra manu species rerum, neque dominemur iis quæ nobis quotidie occurrunt, & ad quæ animus noster vi quadam naturali impellitur. nanque ab ipsis speciebus eius facultates, & potissimum intellectus siue volens, siue intelligens mouetur. Deinde cùm species facultates perficiant, necesse est vt in species tanquam in perfectionem suam propendeant ac inclinentur. Primus tamen facultatum motus est naturalis: atque eam ob rem Theologi nostri primos motus in nostra sitos esse potestate negarunt. Quare cùm tales simus, quia finis eiusmodi nobis appareat, nō erit in nobis positum, vt finis aut obiectum immutetur, aliterque appareat. quocirca neque in nobis erit fieri bonis. Verùm si, quod apparet bonum, contingit esse verè bonum, ipsi quoque euademus boni: sin apparēs quidē est, nō autem verè bonū, erimus mali. At verò qui naturā nactus fuerit imbecilliorē, minus vtrūque dignoscet: atque iccirco, cùm voluntas sequatur cognitionē, deterius ferè eliget, idq. prosequetur. naturæ siquidē imbecillitas, ignorantiā parit: ignorātia verò euiationē potioris boni, & inclinationē ad maius malū, quod interdū sub tenui boni specie delitescit.

Quòd tum Stoicorum, tum Platonis decreta, in aliquibus deficiant. *Cap. III.*

CAEterum si hominis naturam pressius inspexerimus, neque ad extrema eam distrahere voluerimus: multa profectò tam in Stoicorum quàm Platonis decretis offendemus quæ parùm cum ratione consentiant, aut veritati respondeāt. nam cùm homo naturam nactus sit ambiguam, (idque si intelle-

ctum posſibilẽ atque animã ipſam minimè corruptio ni eſſe obnoxiam ſtatuerimus:ſin minus,quod fortaſſe Ariſtoteles ſenſit,aliter erit dicendum.)anima quoque eius facultates habet partim cõmunes cum brutis ac plantis, partim ſibi propriam, qua cæteris animantibus pręſtat,intellectum ſcilicet ipſum,quem vt cum ſupremis intelligentiis obtinuit ſimilem, ita & actum,ipſum videlicet intelligere,cum iiſdẽ eſt partitus,licet modus intelligendi in vtriſque longè diffe rat. Homo itaque ex anima ac corpore cõflatus,cùm non ſit purus intellectus,nec ſimplex ſenſitiuum,medii rationem inter vtrunque retinet. Quare & actus eius proprius erit,tum in actiuis,tum in ſpeculatiuis operatio quædam media. Quinetiam partes eius altera ab altera viciſsim afficientur,ratioque ſenſus naturam,ſenſus verò rationis interdũ induet.Quod Ariſtoteles ſignificauit, cum inquit,ſenſũ humanũ eſſe rationalem, nimirũ quòd rationi pareat, atque ab ea tãquam à norma quadã dirigatur. Dicitur autẽ ratio ſenſus conditionẽ ſubire, & vt ita dicam ſenſificari, cum à ſenſib. afficitur illorumque illecebris irretita, ſenſus naturam ſequitur: vel,vt quidam dicũt,quoniam ſenſilia rimatur, atque ipſa intellecta à ſenſibus ortũ ducũt. quin potius quicquid intelligit,id omne ab iis quæ in ſenſibus apparẽt promanat. Quod tamẽ Simplicio,pluribuſque aliis non placet, qui cenſent intellectum ſeipſum & mentes illas ſupremas nulla ſenſuum ope quandoque intelligere. cum ſcilicet omnibus omniũ ſenſibilium cognitionibus refertus, cum illis vnitur;vel ab omnibus his ſeparatus atque abſtractus ſeipſum intuetur. Verùm hi dum Platonem ab Ariſtotele nihil diſſentire docent, aut Philoſophum cum ſacris noſtris literis conuenire,

persuadere conantur, decreta interim confundunt, vno Alexandro excepto, qui solus mea quidem sententia, Peripateticorum placita mordicus defendit; vt aliàs, cùm librum Aristotelis, qui de Anima inscribitur explicarem, fusius demonstraui. Quare ex Aristotelis opinione præstat dicere, humanum intellectum in sensibilibus intelligibilia apprehendere, ac sensuum beneficio, ad supremarum intelligentiarũ cognitionem, viam sibi solùm sternere. Vt igitur ad institutum redeamus, intellectus vnitur sensibus, rationisque obiectum est sensibile, vel quidditas rei sensibilis, (vti enim liceat nostris, & vulgo iam tritis vocabulis) & per eam sensus hominis fit rationalis. quoniam ratio est veluti pædagogus, cui sensus obtemperant. Operatio porrò secundùm virtutem cùm sit communis vtrique, communis quoque appellabitur. in hac, cùm sit actus mixtus, ratio se habet vt forma, & affectus vel actio vt materia. Hinc intelligitur, quare quòd Plato in Protagora dixit, Prudentiam esse totam virtutẽ, vel virtutis maximã partem, Peripatetici dicant, prudentiã esse formam, & sensus affectionẽ ac actionem, materiã. Quoniam igitur homo ex discrepãtibus cõstat partibus, inter sein uicem complicatis, vt facultates vnius animæ; motus ambarum naturam sequetur. nam vt Aristoteles libro primo de Cœlo declarauit, motus simplicium est simplex, & mixtorum mixtus. ignis enim motus sursum, simplex est, quoniam nihil habet internum, quod illi aduersetur, aut reluctetur. ita & terræ deorsum. At eorum quæ mixta sunt, atque ex quatuor simplicibus conflata corporibus, mixtus est motus, quòd intus sint plura, quorum alterum alteri renitatur, in diuersumque rapiat. Hinc fit, vt si grauia

deorſum vergant, non permittant id fieri leuia. Attamen cùm difficile ſit, & fortaſſe impoſsibile, reperire compoſitum quoddam, in quo ſimplicia ita ad æquilibrim ingrediantur, immiſceanturque, vt nihil ſit quod alterum excedat; neceſſe eſt, vt actionum ratione, alterum quoque alteri dominetur. Verùm cùm prædominantis actionis motui, ſuccumbentis vt ita dicam motio aduerſetur, & quantum poteſt reſiſtat, violenterque moueatur, mixtus quidam ex vtroque naturali ſcilicet & violento, naſcitur, qui ſimplex nullo modo dici poteſt. Vt igitur in animali qua animal eſt, & potiſsimùm in homine multi ſunt motus, iique mixti, (partes enim eius aliæ ad hanc, aliæ ad illam inclinant feruntur que partem.) ita & operatio facultatis actiuæ, quam intellectum practicum noſtri appellant Philoſophi, mixta quædam eſt, in homine inquam ratione prædito, & non ex vno ſenſuum arbitrio, pecudum ritu, vitam agente. nam cùm actio eius ſit totius, & compoſiti ex anima & corpore, neque animæ neque corporis propria poterit eſſe. Quò fit, vt mixtam eſſe fatendum ſit, & vtriuſque aliquid habere, dico ſenſus & rationis, quorum ille materiæ, hæc verò formæ vicem ſupplet. Quare actio humana erit illa duntaxat, quæ vtriuſque particeps eſt. Cæterum etſi hominem duabus partibus conſtare dicamus, non eſt tamen credendũ, eas ſibi inuicem eſſe permixtas, & refractas: (quæ enim miſcentur, franguntur, vt prolixius, cùm librum ſecundum de Partibus animalium interpretaremur, ſuperiori anno diſputauimus.) Sed integras eſſe vnius animæ facultates, vt propterea non verè quidem, ſed proportione potius compoſitas eſſe dicendum ſit. Hinc ſit vt quoniam vtraque ſuis viri-

bus polleat, altera alteram interdum peſſundet. Etſi ſenſus proſternantur, totus in intelligibilibus verſatur,& ab omni ſenſu liber, vt Platonici aſſerunt, abit in Deum. Quòd ſi victoria ſit penes ſenſus, vt ratio prorſus de medio tollatur, migrat in brutum aliquod animal, & viuit ſecundum affectus. Quod Poëtæ quoque ſignificarunt, qui alios in leones, alios in vrſos, alios in aliud quodpiam ex hominibus migraſſe fabulati ſunt. Peripatetici quoque aduerſari inter ſe affectiones & appetitum dixerunt: & quoniam per rationem futurum præſentit homo, ac per ſenſum præſentem affectum ſentit: cumque ſæpenumero futurum cum præterito diſſentiunt, inter ſe contraria eſſe ſtatuerunt. Quare Ariſtoteles inquit decimo Ethicorum, actionem humanam mixtam eſſe: atque quoniam operatio intellectus ipſius ſpeculatiui ferè ſimplex eſt, eam hominis naturam ſuperare, ac Diis ſimilem effici cenſet: vt viceuerſa cum ſenſuum affectibus atque illecebris irretitur, ferinum fieri, brutiſque adſimilem. Dicemus itaque propriã hominis, vt ex intellectu ſenſibuſque concreti, actionem ſecundum virtutem mediam mixtamque eſſe. Veruntamen actio intellectus ſpeculatiui, quam ſupra hominem collocauimus, finis hominis eſt: (cùm id vnum ſtudere debeat, vt intellectus vigeat.) at humanæ actionis principium, eſt ipſe practicus, cuius extremum ac finis, eſt opus. Et quemadmodum intellectus, quem iam ſæpe pro philoſophantium more, ſpeculatiuum vocamus, principium eſt intelligendi, & eius finis veritas intellecta; ſimiliter vt operatur, & practicus dicitur, finem habet ipſam bonitatem. Atque hic primùm nobiſcum vnitur, atque cum ipſa luce connaſcitur. quippe prius ad ea obeunda, quæ

da, quæ ad ipsum esse conferunt, animus est applicandus: quàm ad ea, quæ melioris notæ gratia, & vt vulgo loquimur, ad bene esse accedunt, cuiusmodi sunt intelligibilia. Quod animaduertens Philosophus, virtutem in parte hominis rationis experti, ac sensuũ affectibus collocauit: non autem in affectuum carentia, vt Stoici, quòd ex eorum temperantia, vir prudens & bonus sit appellandus. cùm virtus sit motus mixtus. Quòd si eam in nudo ac simplici intellectu reposuisset, non humanam fecisset, sed hominis captum excedentem. Minus quoque rectè in solo sensus opere, hominis finem collocasset, esset enim inferior, & eo indignus. Hinc patere potest, quare hominis natura diuina fuerit appellata, atque δαιμονιά cùm intellectum, rem profectò diuinam ac immistam nactus sit. Porrò qui secundum intellectum viuit, non est quidem absolutè & purus homo, sed Deo amicus, eique coniunctissimus. qui verò secundum sensus, is brutis est similis, & simpliciter malus, quoniam sensus eius non obtemperant rationi, sed ei quantum possunt reluctantur. At verò is in quo sensus cum ratione coniungitur, bonus est & malus. bonus, quando secundum rationem oparatur: malus, cum sensibus ratione carentibus est addictus. Sed quamuis ipsa intellectione homo Deo similis efficiatur, habeatque ipsum intelligere commune cum Diis; modus tamen intelligendi, velut iam antea monuimus, longe est diuersus. Contrà rursus plurimùm eius operandi modus ex sensib. à brutis discrepat. homo enim suas operationes quæ qualesq. sint cognoscit. Atq. iccirco humanus sensus, vtpote intelligendi facultati complicatus, sensus præterea cõmunis, & imaginatio, quæ in homine solùm

fingere poteſt, in aliis verò animantibus minimè; longè perfectione cæteris præſtat. Quantum itaque in intelligendi modo Diis cedit, tantum in operando brutis antecellit, quoad ſenſus ſcilicet iudicium. nam quoad paſsionem, iis eſt inferior. multa enim ſunt, quæ olfactum auditumque habent exquiſitiorem. His ita conſtitutis, etſi prolixiores fortaſsis quàm par eſſet, aut res ipſa poſtularet; quo res planius perſpiceretur, fuimus, contra Stoicos ita inſtemus. In hominis operatione eſt virtus, at operatio perfecta, eſt in affectu ſenſus. igitur & virtus eſt in affectu. Maior patet, quoniam virtus eſt habitus perfectus. quare operatio quoque virtutis eſt actio perfecta, quæ ab homine, ita vt diximus, conſtituto proficiſcitur. Minor etiam ex dictis liquere poteſt. nam ſi non eſſet in affectibus, aut eſſet ipſius intellectus ſolùm, atque hæc eſt ſupra hominem, aut eſſet ſenſus tantum, quæ infra hominem eſt. Si igitur actio virtutis eſt hominis, quà homo eſt, in ſenſu ac ratione eſt, nihilque aliud quàm affectuum mediocritas. Adhæc non eſt cum ſenſuum carentia, velut oſtendetur. quoniam in ſpeculatione contingunt iræ, cupiditates, & reliqua eiuſmodi, quæ nequeãt penitus exterminari, quæque Apoſtolum eò impulerunt, vt diceret, ſentio aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. atque hoc ſic confirmatur. In viſceribus noſtris & in noſtra ſubſtã tia, eſt corruptio. atque vt à ſubſtantia nemo viuẽs abſoluitur, ſimiliter nec ab opere quod ſubſtantiam conſequitur, cum opus ſit & propter ſubſtantiam & à ſubſtantia. Quare ſi hæc affectuum carentia reperiretur, nec eſſet hominis ſubſtantia, nec actio. Præterea, ſi quod actionem puram omni affectu va-

cuam antecedit, non eſt in noſtra facultate; nec operatio quidem eſt in noſtra facultate. Sed quod neceſſariò præit operationem omni affectu vacuam, eſt ſenſuum exercitii carentia, quæ nequaquam in nobis ſita eſt. quare nec affectuum quidem vacuitas, in noſtra eſt poteſtate. nanque vbi ſenſus eſt, vt inquit Philoſophus, libro ſecundo de Anima, neceſſe eſt, vt ſit triſtitia & lætitia: atque vbi hæc ſunt, eſt deſiderium. Quòd ſi in nobis non eſſet triſtitia, nec eſſet ſenſus, atque vbi non eſt ſenſus, non dicitur homo. quia intellectiuum non eſt ſine ſenſitiuo & vegetali, in ipſis ſaltem mortalibus, velut Philoſophus iam citato loco docet. Nec puto reſpondendũ eſſe, intellectum non poſſe quidem citra ſenſitiuum ſubſiſtere, quoad vitæ perdurationem ſpectat, quoniam per ſenſum alimur, iudicamus, & neceſſaria ad vitam ſumimus: poſſe tamen nos affectuum motu illo turbulento carere, puta iracundia, ac cupiditatis æſtu. Siquidem hæc reſponſio ſi ſatis perſpicio ſeipſam agitat ac iugulat. nanque ſi neceſſarius eſt potus ac cibus, neceſſariæ quoque ſunt perturbationes. Adhæc, ſi in manu noſtra non eſt, iuuentutem, aut ſenectutem ingruentem impedire: nec penes nos erit, cupiditates coërcere, ita, vt omnino nullæ ſint, in iuuentute, cùm à corpore ortum ducant, atque in ea ætate ſanguis ferueat, ac ſpiritus ſint longè calidiſsimi, ac ardentiſsimi, minuſque ratio polleat. Sic neque prohiberi poteſt, quo minus in ſenecta corpus ægrotet, etſi in ea ratio vigeat. Nam ſi in nobis ſitum eſſet, affectus exuere, cùm à corpore, cauſiſq. naturalibus prodeant. in nobis vtique eſſet efficere, vt iuuentus non eſſet iuuentus. & quamuis in nobis refrenare, modumque iis imponere, atque ad medio

critatem quandam redigere, quoad illi ætati concessum est: prorsus tamen deponere, non opis est nostræ. iuuenis enim non esset iuuenis. Eodem pacto non est nostræ facultatis, facere ne in senecta corpus langueat, & licet arte aliquid prodesse possimus, nunquã tamen ea ad iuuentutem relabetur. Præterea si in iusta agente non adesset odium & amor iniustus esset. quare affectus non est è medio tollendus. antecedens patet. nam si iudex odio vt dici solet Vatiniano vitium non prosequeretur, aut virtutem ac æqualitatem non amaret tenere, Iusta agere haud posset: sed modo huc, modo illuc inclinaret. Cùm autem iudex debeat esse mensura iudicio contendentium, debet quidem, neque huius, neque illius partis causæ fauere: at in primis iniustitiam odisse, & æquitatem diligere. Ad hæc, morte filii non affici, aut omnino non dolere, iuri repugnat naturali: at ius naturale semper rectum bonumque est. igitur carere omni dolore malum est, cùm aduersetur appetitui naturali. Atque iccirco Aristoteles quarto Ethicorum, dixit eum qui non dolet & tristatur, aut gaudet, de quibus oportet, & quomodo oportet, & quantùm, & quibus, esse prorsus insensatum. Possem hic multa præterea afferre, eaque rationibus ac exemplis confirmare, verùm ea cumulatissimè Plutarchus Chæroneus eo libro quem de Virtute morum inscripsit collegit. quare libens ipsa prætereo. Addam tamen vnũ, quòd si hanc sententiam tutari vellemus, sequuturum esse, omnes virtutes, vnam esse, aut habitudine solùm inter se differre: quinetiam mediocritatem esse vitium, ac plura alia, ab instituta nostra disputatione aliena. Præterea, (nam ne hoc quidem silentio prætereundum.) Simplicius in interpretatione Epi-

ecteti, asserit, non omnem appetitum ortum trahere à carentia: quòd Deus nullo careat, & tamen appetat. Sed huius sententiæ omnis philosophorum schola aduersatur. Inquit enim Aristoteles, libro tertio de Anima, appetitum esse motum ad rem. motus autem omnis fertur ab illo quod non est, ad illud quod est: vel ab illo quod est, ad illud quod non est. Erit igitur appetitus, quoniam omnis cietur ad bonum, ab ipso quod non est, ad illud quod est. quare à priuatione ad habitum. Est ergo carentia, à qua appetitus promanat. Deus porrò expers est appetitus huiusmodi, mouetque propter finem alterius, qui est ipsemet Deus. Ipse autem & voluntas eius est actus, quamuis sit libera. At in illis est appetitus, de quo est præsens sermo, quæ moueatur ad finem sui adipiscendum, non autem alterius gratia. Cùm itaque hęc huic disputationi satisfacere existimem, liquet nihil moueri ad id quod iam obtinet. frustrarius enim & inanis esset eiusmodi motus.

Contra Platonem. *Cap. IIII.*

Iam verò id quod. sæpe à Platone repetitur malum scilicet fieri boni ignoratione, vel quòd non intelligat id esse malum, non probatur Aristoteli tertio Ethicorũ. Nam cùm ignorantia sit animi morbus; ac ipsi multarũ corporis ægritudinũ nobis simus authores: ita & ignorãtiæ nobisipsis erimus causa. et si in nobis est ignorãtiæ causa, volẽtes & ignoramus, & mali sumus. Attamen datur quædã ignorãtia, cuius çausa non est in nobis, quam Theologi Latini

vocant inuincibilem. Atque ea ignorantia, quæ nostra segnitia acquiritur, cùm multari soleat; mala; & ignorans huiusmodi malus merito censendus est, cùm legibus puniatur. Illa verò quam inuincibilem diximus, inuoluntaria est: de qua fortasse Aristoteles loquutus est, cùm ait, inuoluntarium esse illud quod aut vi aut ignoratione fit. Demonstremus itaque non omnes qui mala patrant, ignoratione quòd mala sint delinquere, imo ea probè cognoscere. Primùm qui post admissum peccatum sese increpat, non puto ignorans peccasse dicetur. nam si quis æger, siti intolerabili crucietur, & frigidam à medico interdictam hauserit, is intelligit se errasse & sui erroris pœnitet. quare inscienter peccasse non est credendum. Adhæc ægri quoque illi, qui amicos & astantes rogare solent, vt quæ lædere & obesse solent, è conspectu auferant: si quando impatientia victi, ea blanditiis suis sibi porrigi fecerint, satis ostendunt, se non inscientes peccare. Deinde qui Diis supplicant, vt meliorem dent mentem, vt in posterum sapere posſint, atque à peccatis abstinere; ii suorum peccatorum sibi conscii sunt, & scientes se peccare fatentur, cùm dicant se suæ mortis esse causas. Præterea planius quod dicimus in amantibus id deprehenditur, qui qua possunt diligentia suos amores occultare student, quòd eos pudeat, ac se peccare intelligant: licet voluptati ac libidini resistere nõ potentes, affectibus cedant, ac vinci ab iis se patiantur. Post hæc natura in omnibus est ad bonum propensa, igitur omnes malum cognoscunt, nisi habitu mali sint, aut alioqui natura orbati. Antecedens cõfirmatur ab Alexãdro, libro quarto Quæstionum naturalium, signo euidenti. quoniam qui peccant, lau

dant eos qui non peccant. quare cognoſcunt id eſſe malum. Patres quoque ab iis in quibus ipſi delinquunt, filios coërcent. cognoſcunt igitur apertè ab iis abſtinuiſſe melius eſſe, licet trahi ſe patiantur ab iis quæ deteriora ſunt. Poſthęc ipſa hominum communis vox, nonne peccata deteſtatur? nonne leges ea caſtigant? item pædagogorum informationes, patrum præcepta, amicorum monita, an non quæſo eò omnia ſpectant, vt quando bene maléue agimus, ſcire queamus? Nec eſt aſſentiendum iis, qui obiiciunt peccata eſſe violenta, aut ex habitu, qui à nobis commutari non poteſt, admitti. fateor enim ea quorum longa aſſuetudine habitum in nobis contraximus, cùm conſuetudo ſit acquiſititia natura, cum qua ita conſpirat, vt inquit Hippocrates, vt abeat in naturam, ita inſidere, vt in nobis non ſit ea deponere: attamen à noſtra voluntate primùm proficiſci, luce clarius demonſtrare conabimur. nam nullo cogente, noſtra facultate ad ea mouemur. Deinde conſultamus, & eligimus. ergo & volentes mala patramus, cùm libera ſit electio, nec vlla vi ab vllo cogi poſsit, velut dictum eſt. Amplius, antequam vitium callum faceret, factusque eſſet habitus prauus, in nobis erat non agere, vitioque reſiſtere: non aliter quàm lapidem apprehenſum in manu noſtra eſt vel eum proiicere, vel retinere; licet proiectum retrahere nequeamus. ita & habitus noſtra voluntate contrahitur, quamuis vbi ſemel in animo fuerit obfirmatus, non amplius in voluntate noſtra ſit eum abiicere, aut aliter aſſueſcere. Hoc vel ſatis manifeſto ſigno liquere iam opinor, mala quæ ex habitu quoque perpatrantur, eſſe voluntaria; recteque legibus puniri, qui eiuſmodi committunt. Et cur quæſo veniam dat cen

ſura iis qui coacti aliquod facinus patrant; pœnam verò infert iis qui ex habitu, ſi vterque inuitus agit? Præterea, qui inuiti aliquid agunt, dolent & pœnitentia ducuntur: at qui ex habitu, non modò hos facti non pœnitet, ſed feciſſe delectat iuuatque, vtpote quòd id elegerint. non igitur ab imprudentibus, aut ignoratione vel vi fiunt. Adhæc quæ ira & cupiditate facimus, volentes facere dicimur, licet sanguinis accenſio in ira ſenſum nobis eripiat; quia poſſumus non iraſci, quum inſit nobis ratio, quæ affectus moderetur. Cuius ſignum eſt, quoniam plectuntur ii, qui ira aut cupiditate aliquid admittunt: Deinde reperti ſunt, qui ex animi moderatione, melioribus aſſueuerunt. quod profectò fieri non potuiſſet, ſi affectus voluntatis rationiſque imperio non ſubiicerentur. Amplius, ſi mala ſemper ſub boni ſpecie ſe nobis conſpicienda oſtendunt, in nobis non eſſet non eligere. at multa bona, & quæ bona eſſe cognoſcimus, non eligimus: volentes ergo peccamus, nec mala ſemper ſub boni figura nobis occurrunt; ſed ſub mali, quæ tamen eligimus interdum, nequitia aut affectu ita impellente, ac perſuadente. Hinc quoque perſpici poteſt, quòd ſi omne malum inuitum eſſet, atque ab ignoratione manaret, nullum eſſet puniendum; cùm nihilominus conſtet, plurima pœnis eſſe caſtiganda, ſi animus eſt, hominum ſocietatem, vt benè beatèque viuant, ac vitam politicam tutari. Affectus denique voluntarios eſſe, Areopagitarum lege, qua cauebatur, ne quis proœmio, aut epilogo, aut omnino oratione pathetica vteretur, ſatis declarari poteſt. videbant enim iudices illi integerrimi, eiuſmodi oratione facilè ad odium aut amorem nos dilabi poſſe, atque à recti abduci iudicio; quòd affectus

quòd affectus qui natura nobis insiti sunt, rationem quasi submergere queant, non quidem vi, sed quòd prout fuerimus affecti, talia volentes agamus. Caeterùm huc se ingerit difficultas, quam Aristoteles quoque tertio Ethicorum agnouit, quòd si omnes expetunt finem eo modo, quo apparet; apparet autem alijs aliter atque aliter. nam qui meliori praeditus est natura, meliusque affectus, is melius rectiusque eum perspiciet, ac facilius apparebit: qui verò natura est imbecillis, ac indole peiori, is non aequè eum eliget, ac ille qui est bona: quare talis erit apparentia finis, qualem sortiti sumus naturam, neque illi dominari licebit. non erimus igitur sponte mali, sed pro apparentia. Hanc autem dubitationem diluit idem Philosophus, ac multa ad eius explicationem adfert, primùm quòd hac ratione, non solùm ex ignorantia & vi, mali; sed boni quoque vi efficeremur. quando quidem finis apparet prout natura sumus affecti ac dispositi: atque eius apparentiae tam in bono quàm malo, non sumus domini. Ratiocinatur porrò hoc pacto, si virtus sponte nostra accedit, igitur & vitiū. reciproca enim est ratio, quia vitium virtuti ex opposito aduersatur. & eiusdem facultatis, est opposita cognoscere. quare qui volens vnum recipit, volens quoque alterum admittit, quoniam appetitus humanus vtrumque oppositorum respicit. Huc accedit, quòd cùm natura ad bonum feramur, magis ad bonum quàm ad malum ducemur, ac propendebimus. Quare si bonum est voluntarium, & malum, idque multò magis. Deinde sumus nobis συναίτιοι & concausae habituum, (ex quibus finis accuratius perspicitur,) tum virtutum, tum vitiorum. Quòd si sumus eorum concausae, erunt etiam in nostra potesta

te. nam ex actibus generantur habitus. Sed actus nobis volentibus fiunt, quare & habitus. quicquid enim principium est eius, quod alterius est causa, est quoque principium tertii, quod efficitur à medio. Siquidem si manus mouet vectem, quæ lapidem impellat, dubio procul manus erit lapidis motus prima causa. Pari ratione, si sponte actus exercemus, ex quibus habitus efficiantur, erimus etiam habituum prima præcipuaque causa, atque ex habitibus operabimur. Non tamen habitum esse verè causam asserimus, sed potius rationem causandi (ita enim loqui mur) vt libro secundo Naturalis auscultationis aliquando docuimus, vbi Aristóteles cum causis agentibus artem quoque videtur connumerare. Per habitus nihilominus, promptè, facilè, & expeditè operamur. Si igitur id facimus cum habitibus, & actuū habitum sequentium sumus concausæ, iure lubentes & non coacti operari dicimur. Verùm enimuero nec in principio nec in fine sumus ita habituum domini, quemadmodum actionum vnde habitus oriuntur. ob id scilicet, quòd actionum principium in nostra sit potestate. Cùm autem habitus obfirmatus fuerit, iam non amplius nostro subditur dominio. quoniam sensim augmentum capit, nobisque imprudentibus absoluitur ac perficitur. Nam vt res se habet in aqua inter cutem, hydropem medici appellāt, quæ ex aquæ nimio potu paulatim colligitur, at collecta ægerrimè aut nulla arte discutitur: ita in animi ægritudinibus euenire censendum est. Hinc facilè nanciscimur rationem, quòd quorum principia sunt in nobis, illa quoque in nostra posita sunt potestate. Sed habituum principia sunt in nobis. igitur & habitus, quoniam à volentibus incrementū suscipiunt.

His ita constitutis, dicimus nos illius apparentiæ esse dominos. nam siue loquamur de iis quæ nobis videntur contracto iam habitu, cùm à volentibus habitus stabilientur, apparentię quoque erimus causa. Siue de iis quæ videntur nondum obfirmato habitu illa quoque ponenda sunt in nostra potestate, quoniam actiones nostro dominatui subiiciũtur. Quòd si quis instet, suam quemque naturam trahere ad malum; paucis respondendum esse arbitror, naturam propensos quidem nos reddere, non tamen vi aliqua præditam esse, quæ nos ita cogat, vt nolentes quasi obstipo capite ad malum ducamur. Hæc vt iam antè monuimus, persuadere conatur Aristoteles; & vt rem fusius explicatam, in quandam quasi summam contrahamus, septem ferè vtitur rationibus: quarũ Primam sumit à Legumlatorum pœna, qua peccantes afficiunt. Alteram, à legum ignoratione, quæ crimini verti solet. animaduertitur nanque in eos, qui post promulgatam legem, ignorantiæ titulo, se pœnam effugere posse sperant, quòd quæ publicè geruntur, neminem debeant latere, in nobisque sit ea cognoscere. Tertiam à nostra negligentia, qua affectibus habenas laxamus, vnde habitus gignuntur, qui parua adhibita diligentia impediri poterãt. Quartam ab ignorantia quæ in nostra est potestate, quæque delicti non recipit excusationem, quòd sit volũtaria. est enim altera, quæ errorem excusat, velut si quis lapidem dimiserit in locum quem nemo frequẽtare solitus est, ac casu quendam prætereuntem vulnerauerit. Quintam ab actionibus. nam si quis iniustè agat, ridiculum est dicere, quòd nolens aut imprudens id faciat, cùm ex delectu iniustus sit. Atque ob id iure optimo Pittacus ille Mitylenæus censuit

ebrios delinquentes duplici esse pœna multandos, tum ob delictum, tum ob ebrietatem, quòd scilicet volétes ebrii facti essent, ac sponte sua se vino obruissent. Sextam à pueris & brutis, (nam pueros nihil à brutis differre dixit octauo de Historia animalium.) Si enim qui ira, aut cupiditate aliquid faciunt, id non agunt sponte, pueri, qui ira aut cupiditate impulsi operantur, non agerent sponte. Postremò ex ipsius violenti significato demonstrat actiones hominis, vt homo est, non esse violentas. quoniam violentum est id quod extrà est, nihil conferente aut consentiente eo quod patitur. Cùm igitur eorum quæ à nobis fiunt causa sit in nostra potestate, non inscientes, sed volentes agere confitendum est. Hinc multa excerpere licet, primùm, quòd cùm sit voluntas finis, & delectus eorum quæ ad finem spectant, duo sunt, voluntas finis ante delectum; & post delectum appetitio consecutionis, actionisque principiũ. Deinde, quòd quemadmodum sine voluntate finis nemo scrutatur ea quæ ducunt ad finem: ita facto delectu, citra exquisitiorem appetitionem agit, hoc est persequitur ac declinat, aut prosequitur. Adhæc, quòd electio sit eorum quæ à nobis fieri possunt, quæque consequi valemus. nullus enim nec naturæ, nec animi nostri est rectus conatus, ad terminum quem consequi non licet. Præterea hinc patet, quatuor non esse eligenda, æterna, cùm semper fiant, & ab aliis: ea quæ à Natura, certo quodam statutoque ordine vt in pluribus succedunt: res fortuitas, quæ nullo consilio aut euitari, aut perfici possunt, sed vel à nobis errantibus, aut casu quodam eueniunt. non cadit quoque consilium in iis quæ ab aliis fiunt. Quare non est à nobis deliberandum, quo pacto eligere debeant qui-

plagam occiduam inhabitant, cùm hoc ab illis fiat. Denique vt natura nos idoneos ad hanc illamue artem facilius capessendam reddit; ars verò, ad agendum ex arte. Ita natura nobis innascitur aptitudo habilitasque quædam ad virtutes parandas: Sed per habitum contractum postea agimus ex virtute. Ergo tam artes, quàm virtutes non proficiscuntur à natura, verùm facultatem suppeditat ad illas suscipiendas. Atque vt natura nos ad hanc aut illam artem facit procliuiores; ita se res habet quoad virtutes ac vitia, habitus tamen vitiosos reddit aut studiosos. Attamē si hominis naturam, prout est animal intellectu rationeque præditum, inspexerimus, reperiemus profectò eum ad bonum atque ad virtutem magis esse procliuem. intellectus nanq. ac ratio ad meliora nos rapit. Atque hæc ex Aristotele, ac Alexandro summatim excerpta, de his rebus in præsentia dixisse sat sit.

De ijs quæ in dubium uocant Aristotelis sententiam.
Cap. V.

CAEterùm non desunt, qui Aristotelis sententiæ non acquiescũt, & multis interim eam quæstiunculis labefactare conantur: ac primùm id quod dictum est, in sua cuiusque esse potestate quod cuiq. videtur, impugnant. ac in dubium vocant, hoc pacto. Obiectum prius mouet potentiam quàm ab ea oriatur aut formetur actio. & ratio in promptu est, quoniam actio ex obiecto & facultate, tanquam ex integris legitimisque causis prodit. Quare non est dicendum, quòd si actio est in nostra potestate, obiecti quoq. apparētiam in nobis sitam esse. cùm obiectum,

extrinsecus adhibeatur, moueatque secundum naturam; tum potentiam cognoscentem, tum appetitionem. Deinde quot modis dicatur ignorare, & an idem sit ignorans, & qui per ignorantiam agit, non dum explicatum est. Rursus in dubium reuocatur, qua ratione potentia virtutis susceptrix, naturaliter sit propensior ad bonum quàm ad malum; cum Philosophus sexto Politicorum, reddens rationem quare Legislator concedere non debeat, vt vnusquisq. viuat ex libito; inquit, quia omnibus hominibus insita sit malitia. & si omnibus hominibus natura insita est malitia, ergo natura proniores sumus ad malum, quàm ad bonum, cùm malum natura nobis sit inditum. Adhęc, finis hominis, vt est animal ciuile, & aptum ad cætus societatemque est operatio secundum virtutem; & vt est intellectu prædi tum, est scientia, & scire maxima intellectilia. nam ad hæc magis natura ferimur, cùm intellectus sit hominis forma. Sed conuertere se ad maxima intelligibilia, est auertere à sensu. igitur in philosopho contemplatiuo debet esse illa Stoicorum indolentia ac insensibilitas: nec in eo debent reperiri virtutes morales. At si hic omni dolore potest carere, possunt & cæteri omnes homines, cùm eandem omnes habeant rationem, competatque id illis ob intellectum, qui est propria hominis species. Præterea est & ratio, quòd si in affectibus & animi perturbationibus sit moderatio quædam ac mediocritas, sit & omnium affectuum carentia atque insensibilitas. nam vt res planius intelligatur; detur homo supra modum iracundus, doceatur hic ita ac instituatur morali philosophia, vt per hanc quasi per normam quandam cōpescere possit iram, eamque temperare, vt deponat

exempli & doctrinæ gratia, quatuor gradus affectus. Hic semper assuescendo, temporis longinquitate, omnem deponet iracundiam, placidusque ac mansuetus, & indolens tandem efficietur. nanque si aliquot iræ gradus potest deperdere, potest & omnem iram, cùm sint eiusdem rationis. Sumptaque est hæc ratio à simili, qua nititur Auerroes in Auicennam, cùm ait: Si ignis deperderet aliquot gradus caloris, cùm calor in quouis ordine & gradu sit eiusdem rationis, posset & omnes amitere, fierique interdum frigidus, omnibus videlicet caliditatis gradibus exutus. Adfertur & alia instantia non leuis momenti. dictum est enim, habituum actiones solùm ab initio esse in nostra potestate. ex quo planè consequi videtur, liberam vt Latini loquuntur facultatem aliquã do deperdi, cùm electio sequatur habitus propensionem. Dubitatur insuper, an eo quòd in nobis sint habitus & pasiones, ob id dicendum sit, esse in nostra potestate. Item, an electio à voluntate, vel ab intellectu proficiscatur: & quibus de causis delectus dicatur esse mediorum, & voluntas finis. Adhuc, quamobrem homo sit natura liber? Postremò, tantúmne posit facultas, quantum finis qui expetitur, an magis minúsue. Hæc si ritè dissoluantur, & explicentur, nullus amplius dubitandi, ni fallor, locus relinquetur, totaque disputationis huius ratio exactè intelligetur.

Quomodo prædictis dubitationibus ex Peripateticorum decretis sit respondendum. *Cap. VI.*

MVlta de animi motu, in libello nostro, quem de Animi motibus, atque in eo quem de Arbitrio inscripsimus, olim recensuimus: Nũc

paucis quædam quæ ad institutum nostrum facere videntur, repetemus. Scire itaque licet, intellectum moueri à phantasmatibus, lumine eius qui agens passim nuncupatur. Hic porrò motus cùm non sit imperfectus, vt Aristoteles tertio de Anima declarat, habet potius rationem formæ quàm agentis. atque ob id recte dixit Auerroës, eum quoquomodo esse motorē verū, cùm in intellectu vt in obiecto nō autē, vt in subiecto recipiatur. Hæc verò receptio, cùm sit cognitio, & intellectio, velut latius in libro de partibus animi demonstrauimus, fit eadē cum intellectu; adeò vt intellectus nihil aliud sit quàm res intellecta. Moto igitur formatoque intellectu excitatur appetitio obiecti. Quare cùm appetitio sit motus, velut libro tertio de Anima docetur, perperā Latini dicunt obiectum mouere appetitionē, vt obiectū. nam cùm appetitus sit motus, motus non mouetur. Verùm dicemus obiectum ab intellectu cognitum suscitare appetitionem, hoc est in causa esse vt oriatur appetitus illius rei. Obiectum autem est ipsius intellectus, qui vnà est facultas volens. Itaque obiectum mouet & format intellectum, & est causa, vt intellectus appetat, id est moueatur ad obiectum non quia obiectum sed quia finis est. Tota igitur res in hoc versatur, vt intelligamus idem esse intellectum & voluntatem, solaque ratione discerni. dicitur enim intellectus, vt cognoscit; & voluntas, vt appetens finem: appetitus verò est actus & motus ad rem, estque principium motus. Atque iccirco Aristoteles principium mouens statuit aliam esse potentiam ab intellectu. Porrò appetitus, vt sequitur cognitionem intellectus, vocatur voluntas, & electio, si sit consultationis comes; vt verò sensus cognitionem, cupiditas & ira appellatur,

pellatur, velut aliàs docuimus. Hinc fit vt obiectum ceu cognitum tantum, non sit primùm motus principium, sed ut amatum; atque id est, quod mouet, & principium est motus. Itaque appetitus sequens rationem, est in homine immediatum vt vocant motus principium: in cæteris autem animantibus, vt quoddam amatum à sensu. Iccirco duodecimo Metaphysices, explicans Philosophus quo pacto intelligentię moueant corpora cœlestia & nos inquit vt amatum: volens declarare ipsas motus esse expertes, ac primò & citra motum mouere. Nec est dicendum, obiectũ eiusmodi esse causam finalem, velut quamplurimi interpretati sunt; quoniam obiectum tanquam amatum, mouet vt efficiens, vt libro tertio de Anima satis demonstrauimus. Quare cùm obiectum vt amatum moueat, amor obiecti præcedit appetitionem, quæ est motus principium. Atque hoc sibi volunt qui dicunt voluntatem esse finis, obiecti scilicet cogniti, cuius gratia fit motus. Et Auerroës obiectũ vt efficiens dicit mouere in anima: rem verò & bonum externum, vt finem, fit enim motus, gratia illius boni quod extra est. His ita constitutis, respondendum est supradictis rationibus, quod motus obiecti sit naturalis, cùm sit perfectio intellectus deinde appetitio subsequens, naturalis quoque est. natura enim procliues pronique sumus ad bonum, & ad perfectionem. Cùm ergo dicitur, actionem sequi obiectum bifariam id intelligi potest, vel quòd cognitio sit effectus quidam, qualitasque animi genita ex obiecto mouente, & facultate excitata, vt placet Latinis & fortasśis Simplicio. At hic sensus, nunquam mihi arrisit. obiectum enim est forma, quæ ceu perfectio non efficit aliud à se, quando causæ verè gene-

rantes faciunt. idem enim est forma & formæ effectus. nam idem est intellectio lapidis in anima & lapis, vt satis bellè dixit Auerroës. Vel intelligitur, quòd actus sit obiectum cognitum, sequens ipsum vt illuminatum quoddam. Atque ita dicitur sequi, vt ordo quidam statuatur, qui ratione distinguatur; quia noster intellectus prius intelligit rem esse præsentem intellectui agenti, quàm intelligatur non aliter quàm forma prius intelligitur esse in materia, quàm sit compositum, cum tamen idem sit formam esse in materia, & esse compositum. Similis itaque est, quæ ex obiecto cognito, & intellectu paritur notitia. non enim est alia qualitas, sed idem est res cognita & cognitio. Verùm ratio eiusmodi sibi format ordinem. Deinde dico de illa apparentia, quòd est cognitio intellectus, quam habet de re. eo modo, quo apparet, hoc est percipitur. nam quamuis alter altero perfectius percipiat, ob id tamen non tollitur, quin in nobis sit potestas eligendi, cum apparentiam comitetur discursus, (ita in præsentia διάνοιαν interpretor) quem sequitur electio. Quòd si instes, à natura tibi datum esse, vt ita intelligas. Respondeo, licet à natura cõtingat ita intelligere atque ita videri: non ob id tamen electio illius, est natura. ratio enim & consultatio potest id vel admittere, vel repudiare. Animalia quidem bruta natura procliuia feruntur ad cibum: attamen si quis vnà cum cibo, baculum ostenderit, refugiunt. quare in illis duplex videtur esse affectio, cupiditas cibi, & declinatio baculi. Quod homini quoque contingit, verùm hæc est inter vtrunque differentia, quòd animalia rationis expertia, præ timore affectuque quem baculus genuit, pedem referant: homo verò consilio & cogni-

tione. Quamuis igitur præ naturæ imbecillitate, obiectum eiusmodi appareat, tamen ab eo, consilio & ratione possumus abduci. atque hoc pacto Alexander dixit, in sua cuiusque esse potestate, quod cuique videtur, & vnumquemque dominum esse ipsius apparentiæ. sic itaque primæ dubitationi satisfactum esto.

An idem sit per ignorantiam & ignorantem facere. Cap. VII.

HAnc quæstionem ipse Philosophus diluit tertio Ethicorũ docens aliud esse facere per ignorantiam vbi scilicet ignorantia in causa est: aliud verò ignorantem facere. ignorans quippe, cùm malus sit, non enim sumit omnes propositiones veras, sed vel maiorem: vel minorem apparentem, & verisimilem, non semper delinquit per ignorantiam. Cæterùm, quoniam Iurisperitis hæc intellexisse ad punienda delicta conducere videtur, apertius res est explicanda & repetenda. Aristoteles eodem libro inuoluntarium partitur in duo: in id quod vi fit, & quod ignoratione. quandoquidem duos in nobis esse actus certum est, appetitum scilicet, quo mouemur ad rẽ quampiam, de quo iam suprà dictum fuit: & cognitionem, quæ nihil aliud est quam actio à rebus excitata. Quare violentum id erit, quod à nobis fit impellente causa quapiam externa, & contra appetitũ atque inclinationem, velut si quis hominem cædat, cogente tyranno. Ignorantia porrò priuat cognitionem nostram. iccirco cùm cognitio tollitur, & aliquid patramus, id inuitos fecisse censet Philosophus & inuoluntarium eiusmodi facinus appellat. quod

enim cognitionem aufert, id appetitu quoque nos ſpoliare certum eſt, cum appetitus cognitionem ſequatur. Verùm quæ ab ignorantia fiunt, diſſecat in duo. nam ſi quid ignoratione commiſſum eſt, quod poſt feciſſe pœnitet, doletque: (cùm ſignum id eſſe videatur, non ſolùm ab ignorante, ſed etiam contra appetitum fuiſſe perpetratum.) dicit id ab inuito factum fuiſſe; nimirum quod ab ignoratione ortum habeat, ſitque inuoluntarium. Sin autem commiſsi facinoris non pœnitet, nec dolet, nec cenſet id eſſe ab inuito factum; attamen appellat inuoluntarium, vtiturque nomine generis, cùm proprio careat. Ad rem itaque deſcendo, ac dico id ignoratione factum eſſe, cuius ignoratio ipſa eſt cauſa. Quòd ſi quid admittitur ab ignorante conditiones particulares; id dicitur quidem fieri ignoranter, non tamen ignorantia eſt eius cauſa, Nam quamuis ebrii atque irati ignorantes mala agant, nihilo minus volentes eã cõmittunt, quòd volens quiſpiam ebrius fiat, volensq. iraſcatur. Ignorat igitur quiuis malus, cùm conditionum particularium tum finis, tum mediorum ad finem ſpectantium, ignoratione peccat, velut ſeptimo Ethicorum apertè teſtatur Philoſophus. At verò. quæ timore vel pœnæ, vel alicuius imminentis periculi fiunt, ea & voluntaria ſunt, & inuoluntaria. Voluntaria quippe, habita temporis in quo fiunt ratione: at abſolutè inuoluntaria, quòd à volente haud quaquam fiant. nam cùm quis vrgente tempeſtate merces in mare abiicit, voluntariè id facit; non tamẽ ſimpliciter, cùm nemo idipſum, niſi cogente neceſſitate, volens eligeret. Sed vt ad ignorantiam redeamus, ea quæ à Philoſopho ſub inuoluntario collocatur, eſt illa cuius cauſa in nobis haud ſita eſt, quám-

que Theologi nostri inuincibilem vocant. est autem ea, cùm aliquid nostra cognitione assequi nequimus, velut paulò antè declarabamus. At illa, quam Iurisconsulti supinam nuncupant, cùm à nostra negligentia proficiscatur, eiusque causa in nobis sit, non est verè inuoluntaria. Est itaque, vt Peripatetici sentiunt, duplex ignorantia, ea cuius causa est in nobis; & altera, cuius causa non est in nobis. Theologi ignorantiam cuius nos sumus causa ac authores, in duas partiuntur; crassam scilicet ac affectatam: at nos crassam vocamus illam, quàm nostra segnitia gignit: & affectatam, quam peruicacia procreat. Sunt & alii ignorantiæ modi dispositionis & negationis, quas Logici inuenerunt; verùm de his non est præsens sermo.

Solutio tertiæ quæstionis. *Cap. VIII.*

TErtia autem quæstio, duo mihi videtur examinanda proponere: primum, si natura ad bonum vel malum sumus procliues, quo pacto noster delectus sit liber. alterum, quibus de causis natura nobis insita est hæc propensio ad bonum, vel malum. Sed illud differamus ad decimam quæstionem, in qua diligenter ac accuratè discutietur: in præsentia postremum aggrediamur. Cùm itaque homo constet, materia sensili, & anima rationali; sensus à materia vnà cum anima ortum ducunt. Cumque materia sit principium ipsius non esse, vt docet Philosophus decimo Metaphysices: ab eadem quoque omne malum proficiscitur. malum enim oritur à potentia. Multa insuper in materia casu ac temere cadere possunt, cùm apta sit vt hoc vel illud reci-

piat, velut idem quinto Metaphyſices aſſerit. Hæc denique in cauſa eſt, quare homines delinquant, quòd in agendo deficere queant, omniumque affectuum fons ſit & origo. Quare ſcitè Ariſtoteles, libro tertio Politicorum, volens demonſtrare, longè melius eſſe legibus quàm hominibus guberna ri; ait legem intellectum eſſe ſine affectu, hominem verò intellectum cum affectu. Senſilis itaque materia in cauſa eſt, quare in hominibus vigeant affectus: atque ipſa non modò de actionum perfectione pluri mum detrahit, verùm etiam quo minus intellectus verè res perſpicere poſsit eſt impedimento. Altera verò hominis portio, quæ ratio dicitur, facultas eſt ſpeculans vniuerſalia, quæque materiæ ac organo non permiſcentur. atque ipſa vt ratio ſemper fertur ad bonum, aberrat tamen interdum peccatque, quòd materiæ ſit coniuncta. Ratio itaque cùm ſit hominis forma, ad bonum propenſa inclinat. Cùm igitur quæritur, ſit ne homo natura ad bonum procliuis, an ad malum; dicendum eſt, virtutem moralem, hoc eſt ἠθικὴν fieri aſſuefactione, velut Ariſtoteles ſecundo Ethicorum docet. ἔθος enim; à quo ἠθικὸς hoc eſt moralis deriuatur, ſignificat conſuetudinem. intellectiuam verò, doctrina parari. Hinc patet virtutes non eſſe nobis natura inſitas, ſed aptitudinem quandam ad eas ſuſcipiendas. ratio enim eſt noſtra natura, quæ nos ad eas capeſſendas efficit idoneos. Porrò ad id quod dicitur, quòd vnicuique inſita eſt malitia; reſpondendum eſt, quòd in viſceribus noſtris, atque in ſubſtantia noſtra ineſt facultas quædã quæ impellit ad malum, materia ſcilicet & ſenſus: ineſt & forma, quæ ad bonum & virtutem nos inuitat. Cùm autem materia ſit nobis cum brutis anima-

libus communis, non est propriè nuncupanda natura; sed natura erit ratio & forma, qua cæteris animātibus præstamus. Ingenita itaque & malitia & virtus, sed differentibus principiis. Verùm ne ignores alios aliis ad vitia, alios rursus aliis ad virtutem esse procliuiores; deinde ad hoc aut illud vitii virtutisq. genus, alios aliis magis propendere; idque temperamenti beneficio, velut suprà admonuimus. siquidem alius liberalitate, alius magnificentia, alius alia virtute magis afficitur. quod idem vsu venit in vitiis. quæ res facit, vt ea vel vitia, vel virtutes, facilius postea abeant consuetudine & assuefactione in habitum. Atque idem de virtutibus intellectus asserere oportet.

An contemplatiuo insit uirtus moralis. Cap. IX.

QVarto porro ordine quærebatur, an philosopho speculatiuo insit virtus moralis. ad id quid posit responderi, indicat Philosophus decimo Ethicorum. Verùm scire licet, tria in hoc vniuerso reperiri, quæ perfectione inter se dissentiunt, Deum, hominem, & bruta. Deus vna, eademque simplici gaudet actione, quæ est intelligere seipsum, & alia prout in seipso conspiciuntur. Cũ autem careat affectibus, nec perturbationibus moueatur, aut in operibus laboret, vna ac perennis est eius actio. Homo verò, qui particeps est fœlicitatis quoniam & rationis, operatur quidem secundum hanc facultatem; verùm quia eius essentia, est in materia, lassantur eius vires, & sensuum instrumenta inter agendum defatigantur. Quare eius actio non potest esse continua, vna, & simplex, sed opus est vt

in affectibus versetur, iisque quæ vitam necessariò consequuntur. Quocirca necesse est, vt interdum optime, interdum minus benè se habeat, doleat, irascatur, gaudeat. Ex his colligitur contemplatiuum debere habere mediocritatem, virtutesque morales, in electione quidem, non autem in actu. Homo verò ciuilis, qui in hominum communitate versatur, cùm multis indigeat, virtutem non solùm eligere, verùm etiam actu exercere debet. Philosopho igitur contemplatiuo, ociosam vitam agenti satis est, si virtutes eligat. Quòd si opere quasdam exercet, vt puta continentiam & temperantiam: (Plato enim sapientes non solùm continentes debere esse sed temperantes quoq. censet, quòd continentia virtus manca sit, illique septimo Ethicorum astipulatur Aristoteles.) minus in iis laborat. Dicendum itaque ad id quod in quæstionem vocatur, Philosophum contemplatiuum non decere insensibilitates illas, quas Stoici commenti sunt, sed virtutes eligere, hoc est ad eligendas esse propensiores. quod quidem rectius dicere poterimus, in virtute habere electionem philosophum speculatiuum, quàm in habitu vel in actu, virtutes morales. quamuis alii aliter sentiant, vt primo Physicorum disputatum fuit. minus tamen decet in iis sollicitum teneri, quàm ciuilem, qui eas & eligit, & operatur. Bruta denique, cùm nullam habeant natura fœlicitatis partem, (carent enim ratione, sensuque rationali. parent autem homini vsu & timore, ea quæ cicurari possunt.) nec virtutes eligunt, nec exercent.

Quinta

Quintæ rationis examen. *Cap. X.*

PORrò autem vt id quod quinto loco propositum fuit discutiamus, scire licet, multa esse in rerum natura. quæ totum sibi vendicant, nullam tamen partem necessariò semper assumũt: Sic sunt quędam, quæ genus semper habent, nulla tamen specie concluduntur. nam, vt exemplo res planius explicetur, corpora naturalia semper sunt in loco, non tamen eundem semper obtinent. cogitur enim condensaturque aêr in minori ac angustiori: explicatur & rarefit in maiori ac ampliori. Sic materia, quam primam Philosophi nominant, assiduè quidem sub forma delitescit, non tamen semper sub perfecta, sed iam sub hac, aliàs sub illa. Simili ratione omnibus quidem hominibus datum est viuere, verùm modò bene, modò malè: & viuere in affectibus cum sensu. quare vel in tristitia vel in lætitia, vt ostendo in libello nostro de Hominis arbitrio ex Philosophi sententia. Hæ verò, tristitia inquam & lætitia, non sunt in hominis facultate; sed sensum necessariò sequuntur, vt Aristoteles secundo, & tertio de Anima docet. Verùm etsi viuendum est ex affectibus sensus: at tamen mediocritatem in iis tueri, aut modum excedere in nobis situm est. quoniam ratio quæ semper velut demonstrauimus, ad bonum prona fertur, vbi sensus sibi subiecit, contemperat affectuum impetum, refrenatque illorum furorem; licet nequeat eos penitus de medio tollere, aut excidere. nam si hoc posset, iam homo in Deum migraret: vt contrà in beluam, si ex solo affectu vitam traduceret. Ratio ergo illa, qua dicitur, si potest exuere affectuum impetum, poterit aliquando & ipsos affectus, nullius est ponderis; vt probatur à simile. nam homo potest

esse sine eo vt bene viuat, non tamen sine vita. Et cùm Auerroés inuehitur in Auicennam, supponit in substantia ignis, gradus caloris esse æquales. atque iccirco inquit, Si careret vno posset aliquando omnibus carere. loquiturque de puris elementis, quæ ad mixtionem conueniunt. Alii aliter sentiunt. Mihi verò videtur, accidens esse vitę, vt ita dicam affectuosæ, quæ scilicet ex affectibus transfigatur, temperatè vel intemperatè viuere; Vti verò affectu, inesse substātiæ; quare fieri non posse vt sit sine affectu. Quòd si obieceris esse eiusdem rationis, dico esse quidem eiusdem rationis inter se, vt tamen cum homine comparantur, minimè. inest enim substantiæ nostræ affectus, at non excandescentia. Atque si ita nulla ætate, arte, nulla denique scientia possunt in nobis affectus contemperari ac moderari. quare Philosophus auditorem suum instituit, antequam de moribus disputare incipiat? non alia puto ratione, nisi quòd iuuentus suis affectibus modum ponere nequeat. quin nec senes, & qui ætate sunt prouectiore, apti sunt ad eiusmodi præcepta, si moribus fuerint iuuenes. quasi hinc affectum esse in nostra substantia, aperte indicet.

Ad sextam rationem responsio. Cap. XI.

Dictum est à Philosopho tertio Ethicorum, non eodem modo actionem esse in nobis, atque habitum. actio enim in nostra est potestate, cum eligere, aut secus possimus. quod de actione quæ habitū præcedit, rectè intelligitur: quæ si frequenter exerceatur, habitum gignit. Habitus autem, nisi ab initio, non est in nobis, vt nec actio quæ habitum se-

quitur. nam cùm vsus inualuit, sensimque ac non animaduertẽtibus nobis incrementũ sumpsit, fit altera natura, ac vt Heraclitus dicebat, δαίμων longeque est omnium difficillimum, eum in contrariũ commutare. Censeo itaque rationi responderi posse, quòd vt actus quidam sunt mixti ex voluntario, & inuoluntario, qualis est iactura mercium, quæ fit cum tempestates oboriuntur. abiiciuntur enim voluntate nostra, salutis scilicet causa; non tamen simpliciter id volumus. Ita actiones eiusmòdi dici possunt in nostra esse potestate, quoniam sumus habituũ actionumque concausæ, ac volentes agimus: non tamen absolutè quæ vsu comparatæ sunt, in nobis sunt sitę, quòd nequeamus pro arbitrio eas deponere; potissimùm si habitus geniti fuerint cum naturæ propensione. Facultas itaque agendi, genito iam habitu, non est in nobis integra, propter socium quem sibi asciuit, ipsum scilicet habitum, cum quo ad agendum progreditur. antea tamen integra erat. Et licet non sit penitus sublata facultas, sed ex parte; multa tamen opus est diligentia, longo studio, & plurima industria, vt in integrum restituatur, ac hospes foras pellatur, quod sanè Stoici, Plato, Aristoteles, omnesque philosophi fatentur. Qua arte autem id fieri posit, aliàs fortasis explicabimus.

Quid sit esse in nobis. *Cap. XII.*

ALexander in Quęstionibus naturalibus τὸ ἐφ ἡμῖν hoc est, esse in nobis, inquit ambiguum æquiuocumque esse, significare enim esse in nostra potestate, & esse in nostra substantia. In nostra porrò substantia sunt potentia pasio, & actio: In nostra autem potestate est sola actio, quæ à potentia ori-

tur. nam paſsiones ac perturbationes natura nobis inſunt, vt ipſius iam dictum fuit; & potentia, homini quoque eſt naturalis;quare neutra nobis ſubduntur. quoniam non eſt in noſtra facultate, nos nõ eſſe noſtrarum actionum dominos:quoniam non eſt in noſtro arbitrio nos non eſſe homines. Hinc iam intelligitur, quid ſibi velit hoc, quod dici ſolet: natura comparatum, eſſe poſſe oppoſita velle & nolle; idemque non eſſe natura comparatum. quoniam quod ab hominis forma ac natura proficiſcitur, id eſt naturale. modus tamen operandi ac agendi, non eſt naturalis.atque hoc erat, ni fallor, quod Simplicius ſignificare volebat, quando dixit: cum neceſsitate coniunctam eſſe libertatem. neceſſe enim eſt homini quia homo eſt, hoc modo operari, poſſe ſcilicet vtrunque ſibi proponere, atque vtrum voluerit deligere.

An Electio ſit à uoluntate an ab intellectu.
Cap. XIII.

AN verò voluntas eligat, vel intellectus.(nam id octauo loco in dubium fuit vocatum) prolixiſsimè à nobis, libro de Hominis arbitrio fuit explicatum: quare breuibus, & typo quodam eſt dicendum, quòd τὸ ἐφ' ἡμῖν hoc eſt quod eſt in nobis, & in noſtra poteſtate, aliud eſt, ab eo quod ἑκούσιον & ἀκούσιον dicunt, noſtri quidam voluntarium & inuoluntarium appellant: rectius fortaſsis facturi, ſi ſpontaneum & non ſpõtaneum,cum Antiquo interprete dicerent. in brutis enim & pueris, quibus non conuenit voluntarium, licebit vti ſpontaneo.habent enim principium agendi intus,poſſuntque ſe ſiſtere.Qua-

re poſſunt ſponte ſua,nullo agente externo impellente, moueri animalia, cùm ſcilicet motu animalis cientur; & ſe quoque ſiſtere queunt. ac ſi contigerit ea motu corporis ferri, qui fit ſecundum elementum quod in corpore dominatur, & naturalis eſt,non poteſt ſe ſiſtere,non aliter quàm inanimata, quæ vbi ſemel moueri cœperint, tandiu aguntur, quandiu adeſt vis impellens,cui nihil obſtet. Ea tamen nemo puto dixerit voluntate aliqua moueri. Præterea Ariſtoteles tertio Ethicorum, qua de voluntate pertractat, nunquam meminit inuoluntarii, hoc eſt ἀκουσίου vt hinc intelligas, ἀκούσιον non rectè voluntatis actionibus adaptari. Cæterùm his neglectis, dicamus in animalibus perfectis cognitionem ſenſus & imaginationis præcedere motum: atque iccirco, ad omnes loci differentias ferri poſſunt:puta ſurſum,deorſum; antrorſum, retrorſum; ad dextram, & ſiniſtram. in reliquis verò in quibus ſenſus quidã eſt atque obſcura imaginatio, motus coarctatur,atque in anguſtum cogitur. Porrò quòd animalia rationis expertia naturali quadam propenſione, aut affectu ex obiecto ſenſibili mouente genito agunt, arbitrarium nequit dici, aut voluntárium; quoniam cùm hæc ſequatur conſultationem præcedentem, velut paulò poſt audies. Motum igitur animalium ratione carentium præcedit cognitio. rei, quæ afficit animal: rem autem cognitam ſequitur appetitus, qui eſt motus ad rem. Eadem ergo ſubſtantia animi quæ cognoſcit, etiam appetit; atque hoc ſolùm intereſt quòd cognoſcat ſua natura, appetat autem rem cognitam. cognoſcit enim primò, deinde cognitum expetit. Iccirco Philoſophi conſueuerunt dicere, nihil expeti niſi quod cognoſcitur, aut vt ipſorum verbis vtar, nihil

esse appetitum, nisi cognitum. Deinde res ipsa, causa est cognitionis; appetitus verò fertur ad rem: atq. res in cognitione, efficientis naturam subit: at in appetitu finis. Ne tamen credas rem expeti tanquam cognitam, sed quòd foris sit & extra animam. nam vt cognita habetur; nihilque mouetur ad id quod habetur ac possidetur, sed ad id quod non est in nobis, nec habetur. Et quoniam in animali, quod expers est rationis, non reperitur eiusmodi cognitio, nec appetitus, nec facultas deliberandi, vel consultandi, aut perscrutandi media ad finis consecutionem. simul atque genitus est appetitus, oritur prosecutio, aut declinatio. Quod in homine aliter se habet, quare prætermissis cæteris animalibus agamus de eo, cuius prima peculiarisque cognitio, est ipsa intellectio; cuiusque appetitio, verè dicitur βούλησις hoc est volũtas, quæ sequitur cognitionem intellectus. atque hæc est appetitio finis, quem ratio prospexit. Porrò opponitur cupiditati & iræ, quæ sunt appetitus, sensus cognitionem sequentes. Cæterum ille appetitus, qui comitatur deliberationem, rationisque iudicium, ac consultationem: aut assecla est electionis, aut non fit citra electionem. Oritur tamen in homine non secus quàm in reliquis animantibus, appetitus quidam intellectæ rei, qui inclinatio aut naturalis consensus, aut etiam voluntas est appellanda, quiq. non est in potestate nostra. non est enim in nobis, quin à cognita re, bene maléue afficiamur, & habeamus complacentiam, vel displicentiam, vt ita docendi gratia loquar. Cæterùm in homine hic ordo statuendus est, vt primò ponamus cognitionem illam quam ὑπόληψιν Philosophus, nos existimationem (ita enim receptum est.) dicamus,

quę communis est ad omnem actionem. Et quamuis Simplicius dicat διάνοιαν, cogitationem passim vocāt, omnibus actionibus esse communem: differunt tamen, quòd existimatio sit terminus; cogitatio verò & διάνοια, sit via, qua ratio per mentem procurrit ac ratiocinatur. Intellectus verò vniuersalior est, quoniam etiam de imaginatione dicitur. Primo itaque homo rem intelligit, deinde vbi intellexit, appetit. estque appetitus veluti rei finis, & motus naturalis ad rem, quæ voluntas Aristoteli dicitur. hic ergo appetitus intellectui terminum statuit, & perquisitioni mediorum, quibus vtimur ad finem consequēdum, colophonem, vt aiunt, imponit. Hæc perquisitio quæ voluntaria est, & fit ab intellectu, qui rationes in vtrâque partem proponit, consultatio dicitur si res sub consilium cadit, vel deliberatio, & à Latinis quibusdam libera actio, & arbitrium. estque in nostra potestate, vt hoc vel illud, prout ratio dictat deliberemus. Sequitur quarto loco electio, quæ est assensus rationis & voluntatis: at voluntas sequitur deliberationem. Inquit enim tertio Ethicorum Philosophus, simulatque consultauimus, iudicamus: atque inde secundum consultationē appetimus. Vnde patet consultationem præcedere appetitum. Quare non est assentiendū Eustratio, qui contra omniū exemplarium fidem, non βέλευσιν, id est consultationem, sed βέλησιν potius legendum putat, id est voluntatem. quasi dicat, quòd secundum quod volumus appetimus, & quòd voluntate appetimus, non autem concupiscentia vel ira. Nam hoc mea sententia nihil esset, cùm iam constet ex prædictis, appetitum sequi rationem & voluntatem, non autem cupiditatem vel iram. hæ enim sensus sunt comites.

Voluntas igitur sequitur consilium & iudicium; & electio fit à consultante, qui volens eligit non quidē voluntate, sed ratione. Verùm cùm electio complectatur deliberationem, vel vt ipsi loquuntur determinationem, & principium motus & actionis, quod non fit sine appetitu; ob id exactè electio vtrunque complecti videtur. Voluntas ergo est causa sine qua non fit electio, non tamē est causa; sed potius conclusionem consilii & syllogismi practici, velut audies, sequitur appetitus. Amplius, cùm homo sit animal ex sensu & ratione compactum, non ob sensum dicitur aliquid esse in nostra potestate, sed ob intellectum. Cum igitur audis esse in nobis, vel in nostra potestate, non est intelligendum, id esse in nostra voluntate, sed in ratione; quæ ratio dicitur volens & cognoscens, non solùm præsens & præteritum, sed etiam futurum. Ratio porrò, quæ est natura hominis dicitur cognoscens, vt mouetur à re; & dicitur appetēs, vt inclinatur ad rē & motus intellectus, vt cognoscēs dicitur intellectio: motus verò intellectus ad rem cognitam, dicitur voluntas, & volitio à quibusdam, ac appetitus. Verùm appetitus rei duplex est, ante consultationem vel deliberationem, quæ naturalis quædam inclinatio est ad finem, & dicitur voluntas: alter est, qui consultationē consequitur. atque hic à Latinis dicitur liber: Peripatetici tamen dicunt libertatem esse rationis vel arbitrii, quæ in homine solùm reperitur, vt suprà meminimus, atque id est τὸ ἐφ' ἡμῖν quod scilicet in nostra est potestate, quæ electio propriè dicitur. At verò quoniam sensu quoque operatur, qui & ipse cognoscit: cùmque omnem cognitionem necessariò consequatur motus ad rem, qui dicitur appetitus, hic dicitur concupiscentia. Duo itaq. sunt

ſunt in homine appetitus contrarii, tum qui rationẽ tum qui ſenſum comitatur. Scire autem licet, quòd ad omnem cognitionem ſequitur, ex ſententia Philoſophi actus, qui dicitur appetitus; (quanuis vna ſit potentia, quæ propriè appetens dicitur) Vnde appetitus ſenſitiuus dictus eſt, quem præcedit ſenſus cognitio; & voluntas, quem rationis. Atque cùm ratio cognoſcat futurum, ſenſus verò tantùm præſens; ſi rationem ſequimur, mouebimur ad finem futurum: ſin ſenſui adhæremus, ad id quod præſens delectare poteſt. exempli gratia, ſi quis ſiti laboret, ſenſus cùm expetat præſens, inuitabit eum vt frigidam bibat: at ratio quæ euentum proſpicit, & mala quę ex frigidæ potione corpori accidere poſſunt, diſſuadet, monetque vt abſtineat. Quare ſi facultas appetendi flectetur quò ſenſus ſuaſerit, potum poſcet; ſin autem aliò, & vt ratio conſuluerit, renuet. His ita conſtitutis, facilè intelligitur, quomodo continens, reluctante ſenſu, rationem ſequitur: incontinens verò contrà, aduerſante ratione, ſenſui paret. Quare continentia non eſt verè & integra virtus, ſed manca, vt ita dicam: nec incontinentia, eſt verè vitium; ſed abſoluitur vtraque: illa quidem, quando rationem ſequitur, obediente, vel ſaltem non aduerſante ſenſu: hæc verò, cùm nihil renitente ratione, operatur; cùm ſcilicet ratio occæcata, & quaſi tenebris inuoluta malum indicat eſſe bonum. Itaque in continente ſenſus paret rationi: at in incontinente viceuerſa ratio fit comes ſenſus, quæ diſpoſitio Præternaturalis vocatur à Philoſophis, quæ ex aſſuetudine contrahitur. & licet incontinens videat meliora probetque, deteriora tamen ſequitur, ducente cog[illegible]ue affectu ſenſitiuo. Hinc iam patet

facultatem illam, qua alterum præ altero eligimus, (προαίρεσιν Græci vt Aristoteles docet, dixerunt, nostri passim electionem,) esse actionem intellectus, atque intelligentis & appetentis. sed cognoscere rationem, illique assentiri, prius est quàm velle. præcedit enim natura electio appetitionem. At ad motum prius impellit appetitus quàm intellectus, qui longius abest: atque ob id rectè dicitur, voluntatem & appetitum esse motus principium, quoniam vt expetens ac desiderans mouet spiritus artusque nostros. Sunt ergo in nobis tria, actus intellectus, qui est intelligere: actus intellectus vt appetens, qui est voluntas: & actus potentiarum inferiorum, puta sensus tam interni quàm externi, quæ scilicet rationi parere possunt. Dicunt nonnulli penes voluntatem esse, vt intellectus hoc illúdue vel intelligat, vel non: deinde, vt inferiores facultates actiones suas exerceant, vel non: denique posse aduersante intellectu, actionem vnam sibi proponere, & non alteram. Verùm ex Peripateticorum sententia voluntas nihil aliud est, nisi actio: facultas verò est ipse intellectus, qui appetit, & vt appetens, nihil sibi certum proponit, nisi vel sequatur cognitionem suiipsius, & ita obedit consilio rationis: vel sensum cognoscentem, qui vel à præsenti obiecto, vel vsu mouetur. Voluntas ergo dici nequit libera, velut arbitrantur, cùm eam Philosophus, ab electione, in qua est libertas, distinguat. Voluntas enim est finis, qui non est in potestate nostra, vt formetur ratio. Ad finem non est libertas, voluntas est finis, ergo volũtas nõn est libera. Et quan vis aduersetur rationi, cùm sensui adhæret, non est tamen in voluntatis facultate situm, aliquid præter sensum aut rationem velle. licet in nostra sit potesta

te, hoc est in ratione positum, vt possimus, huc vel illuc, prout voluerimus, diuertere ac deflectere. Ad hæc, voluntas in causa est, vt inferiores potentiæ moueantur ad actiones externas, prout ratio aut sensus statuerit ac concluserit. quoniam nullum animal citra appetitum mouetur. Præterea actus quem habitus producit, non est omnino liber: quoniam non possumus nostris viribus, vbi semel habitum contraxerimus, abduci ab actu, hoc est à boni vel mali electione; quanuis interdum, metu vel supplicii, vel ignominiæ, aut alia de causa ab exteriori actione abstineamus. Verùm qui ita à vitio abstinet, non est dicendus probus. At qui non eligit, exempli gratia, si conspexeris mulierem, atque elegeris, hoc est intellectus tuus volens, sensumque insequens elegerit eius copiam tibi fieri; iam dubio procul actus malus est, etiamsi actus exterior non absoluatur, neque cum ea concubueris. atq. hoc est quod innuit Euangelista, cùm inquit: Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo. Hunc autem actum, quem nostri dicunt exteriorem, Philosophi appellant πρᾶξιν: sed aliter illi, qui suorum dogmatum sibi nomina comminiscuntur, vt illorum libros euoluentibus cónspicuũ esse potest. Hinc colligas, quòd si intellectus aliquid apprehendit, quód vt bonum cognoscat, puta Deum, in quo nulla inest ratio mali; sensus verò singulare quoddam quasi bonum, & delictabile esse sentit: potest intellectus volens abduci, quò minus velit Deum, atque pronus ferri ad id quod delectat. Porrò id quod dicitur, quòd necessariò ferimur ad Deum, & ad finem vniuersaliter cognitum; duplicem patitur sensum. nam aut potest intelligi, ad finem vniuersalem, hoc est ad

omne bonum : atque id verum est, quoniam bonum est, quod omnia expetunt. Aut ad Deum vniuersaliter cognitum : atq. in hoc sensu dicendum est, aliud esse, Deum odisse; & aliud, Deum non velle. Deum non odimus, quoniam sub mali ratione aliquid odio prosequimur. Non volumus autem interdũ Deum, quando ob id, quòd voluntas aliò rapitur, intellectus Deum non expetit. atque hoc modo rem intelligendam iudico. Est & aliud hinc elicere, quòd intellectus sit primò liber, & magis vt intelligens quàm vt volens. nam vt intellectus, dum ratiocinatur, ac versatur circa ea, quæ sub actionem, vel sub contemplationem cadunt, potest reperire rationes in vtranque partem : atque ita anceps est & indifferens. quoniam aut appetit, & necessariò sequitur vel habitum vel sensum : aut seipsum intelligit ac intuetur. quare nequit sibi certi aliquid proponere. nam cùm recipiat, & quasi patiatur, antè quàm agat, necesse est, vt ad agendum impellatur ab alio, puta ab obiecto; quod vel est in sensu, vel in seipso intelligente. alioqui daretur agens viribus æquale, vt vocant, quod omnium philosophorum Peripateticorum placitis refragatur; nullæque essent Auerrois rationes, octauę Physicorum, de Actione Dei de integro, extra se. Quicquid itaque dicunt Theologi, repugnat Peripateticorũ sententiæ. His ita explicatis, facile est quæsito satisfacere, quòd electio non sit actus voluntatis, vt prolixius & validißimis argumentis quarto libro de Partibus animi demonstrauimus; sed rationis intelligentis & volentis. A voluntate ergo non fit electio, cùm voluntas sit finis; sed à ratione intelligẽte, quæ vt volens, est causa sine qua non. Ratio igitur eligit hoc præ illo, & vt intelligens, & vt volens: verùm

aliter atque aliter, velut dictum fuit, & nos fusius declarauimus libro de Humano arbitrio. Quòd si voluntas non esset tantùm finis, sed mediorum quoque voluntas esset electio. Sed id fieri nequit, quoniã vt Aristoteles tertio Ethicorũ inquit, volũtas est finis; nõ enim elegit, sed exequitur, & in actione versatur. quod finem respicit. Est & alia ratione finis, quoniã intellectus prius quàm eligat, velut diximus, natura ad finem mouetur; quem vt assequatur, media rimatur. Quod Latini non satis intelligentes, aut animaduertentes, quàm plurima hac de re parum fœliciter, & satis ineptè deprompserunt: cùm alii electionẽ, esse arbitrium, & voluntatis actionem: alii voluntatem: quidam, duas esse animæ potentias simul: nonnulli aliam ab his esse facultatem asserant. Sed dicant mihi quæso, cum Philosophus tertio Ethicorum inquiat, voluntatem non esse electionem: quid per electionẽ & voluntatẽ eum putẽt intelligere: vtrum actionem, an facultatem? Facultatem ni fallor non respondebunt, quòd hoc seipsos iugularet. repugnat enim toto cælo, quod aiunt, eorũ placitis. Quòd si pro actione accipient, vt voluntas quidem sit actio facultatis appetentis ad finem consequendum: electio verò, sit eiusdem facultatis alia actio, puta mediorum ad finem spectantium: cùm Philosophus dicat, electionẽ nullo pacto esse voluntatem: sensus opinor erit, duas has actiones diuersas poni: quarum altera cognitionem finis; altera rationis iudicium comitetur. Volũtas itaque aliam atq. aliam actionem promet, variante ratione. & prima actio erit ad finem comparandum, quia ratio tantùm finem cognoscit vt bonum: flectetur autem vis appetens ad id, quod intellectus iudicauit, & deliberatione eligendum esse conclusit.

Quòd si ita est, satis apertè errat Philosophus, qui inquit, electionem nullo modo esse voluntatem, quã doquidẽ si esset vnius eiusdemque facultatis actio, eadem actio esset altera. spectaret enim eundem finẽ, vel mediatè vel immediatè, vt loquuntur Philosophi; & tam hæc actio vocaretur voluntas, quàm illa. nam cum electio sit mediorum ad finem pertinentium, esset & finis. est enim Peripateticorum nulli non nota regula; Propter quod vnumquodque tale, & illud magis. quare si est mediorum ad finem, multo magis est finis. Si ergo tum electio, tum voluntas est finis, falsum est, quòd nullo modo vna actio est alia. Deinde quorsum quæso, Philosophus addidit, quamuis eadem videatur? siquidem & eadem videtur, & est verè eadem, si rationi iam positæ credendum est. Quocirca dicendum est, electionem esse rationis, prout ipsa iudicat, deliberat, & decernit; voluntatem verò rationis esse. sequitur enim eius iudicium, eique assentitur, non tamen eligit. Duæ ergo sunt facultates, eligens & appetens. quanuis vtrique rationis actioni comitem se adhibeat voluntas. Quòd si quando appetitus rationi aduersatur, id fit vel propter aliam rationem potiorem, vel ob sensum qui ita afficiat, vt non sinat rationem iudicium ferre, verùm præ socordia quadam, sensibus fenestram, vt est in prouerbio aperiat. Hinc perspicere licet, quænam sit voluntatis libertas, cum appetitus sit, capescere iussa: rationis verò, & elictionis, imperare. Quare nunquam mihi arrisit, quod à quibusdem dici solet, voluntatem in electione perficere; nisi per perficere andiamus exequi, & imperata facere. Hinc præterea intelligi potest decantata illa differentia intellectus, quem vocant practicum, & contemplati-

ui. quippe practici finis est opus. Atque hæc actio, vt est intellectus cognoscentis, dicitur iudicium. vt verò iudicio iam lato intellectus volens adhæreat, dicitur electio. Atque ita substantia actionis prodit à ratione; denominatur verò à volente. Itaque commune quorundam placitum, qui aiunt; bonum esse obiectum voluntatis, perperam sentit. quoniam voluntas, vt est facultas appetens, caret obiecto. quandoquidem obiectum, quod ὑποκείμενον Græci appellant, quasi dicas subiectum, est solius potentiæ cognitiuæ: & appetitus dicitur esse finis, non autem, obiecti. Verùm intellectus practicus habet bonum pro obiecto; atque opus & actionem, pro fine sibi proposito. Voluntas autem est finis; & electio mediorum ad finem respicientium, vt iam sæpe dictum fuit. Vocatur verò electio ab appetitu, cùm sit rationis opus. nec est causa, sed sine qua non fiunt actiones morales; cùm ratio sit regula, ad quam ipsæ dirigantur. Cum igitur in affectibus cadit mediocritas rationis, fit operatio secundum virtutem, atque est rationis, consentientibus tamen affectibus. Consensus ergo nulla fungitur actione, prætерquam quòd assentiatur rationis persuasioni; quæ non est operatio, sed rationis, vt ita dicam, acceptatio, & actionis principium. Iccirco Alexander libro de Anima, qua de Phantasia agit, inquit: Ascensio sanè, quæ in simplicibus versatur, an sit nec ne in nostra potestate non est. nam sensum atque imaginationem, huiusmodi assentio sequitur. At verò assensus ille, qui agendis rebus præstatur, vtrum agi debeant, an non, à ratione velut à causa proficiscitur: quem in potestate nostra esse perspicuum est. Hactenus Alexander, ex quibus palàm fit, assensum à ratione promanare,

eiusque esse comitem, atque ob id in nostra esse po testate, quam Latini liberam facultatem nuncupant. Porrò, vt ordinem in electione Alexander aperiret, ait: Nam in nostra potestate esse quis dubitat, de re quapiam deliberare, & eam cæteris anteponere, atq. eidem assensionem adiicere? Et Philosophus tertio Ethicorum, vbi probauit electionem non esse cupiditatem; deinde non esse voluntatem; & postremò non esse opinionem, nec omni ex parte consultationem; conclusit esse appetitionem consultationis vi præditam. quoniam in electione est determinatio vocata, quę dicitur rationis sententia ac iudicium. est & principium exequendi, quod dicitur appetitus: quæ duo absolutam, perfectam, ac integram significant electionem. Vnde si quis, nullo consilio, nullaq. adhibita deliberatione, aliquid aggreditur: dicetur quidem illa executio, sed tamen non vera electio; quoniam deliberatio, rationisque iudicium facit, vt electio sit integra & perfecta, vt iam dictum fuit. Vo lui hæc sæpe eadem inculcando, prolixius enarrare: quò explicatius Philosophi sententia percipiatur, nō ignarus, quàm perplexè à quibusdam tractentur.

An homo sit natura liber: & ad quem finem facultas nostra nos ducat. *Cap. XIIII.*

VT autem & hæc, quæ postremo loco discutienda proposita fuerũt, dissoluamus; nec amplius vllus dubitandi locus reliquus sit, altius quædam repetenda sunt; ac primùm de libertate quid significet, verba facienda; deinde, res examinanda; adhæc, causa libertatis inuestiganda; postremò circa quę hæc libertas versetur, perscrutandum est. Et primum monere licet,

licet,quod Alexander libro ſecundo præcipit,ridiculum eſſe eum, qui nititur probare, in nobis eſſe liberam arbitrandi facultatem.nam conari id demonſtrare,eſt hominis non potentis notum ab ignoto diiudicare, quod de Natura dixit Philoſophus ſecundo Phyſicorum.conſtat enim ex quamplurimis, homini ineſſe deliberandi facultatem, vt tertio Ethicorum quoq. monet Philoſophus. Deliberamus enim,mutamus conſilia,ſuademus ac diſſuademus,laudamus, vituperamus,docemus, iubemus,præmiis proſequimur,ſuppliciis afficimus,denique vaticinamur.Quæ ſanè omnia,homini facultatem liberam eſſe,& quod cunque ſibi agendum propoſuerit, id electione aſſequi poſſe,ſatis apertè teſtantur.Ac quoniam de moribus ſermo eſt, quis inficiatur nos in iis liberos eſſe: cum & aſſuetudine deteriores exuamus, & doctrina in meliores commutemus? nam quis neſcit,Socratẽ natura flagitioſum, Philoſophiæ præceptis imbutũ, in optimum ac ſanctiſsimum virum euaſiſſe?Deinde quis non videt pueros nullo ordine, nullaque lege immodeſtiſsimam vitam tranſigere? attamen ſimul atque adoleſcere cœperint,ſibi ipſis imperare, ac certam ſibi viuendi legem præſcribere,eamque inſtituere? Ex quibus colligit Alexander,hominẽ natura minimè orbatum aut inertem,cum adoleuit,non ignorare, quæ mala aut bona, & quæ turpia aut honeſta in vita cenſenda ſunt. Deinde,neminem latere opinatur, modò naturaliter ſit affectus, quid in nobis conſuetudo valeat,vt mala bonáue agitemus. Minimè tandem neſcire cenſet,in nobis inſitas eſſe facultates,quibus probis improbíſue moribus aſſueſcamus. Sed quanuis hæc nemo negauerit ita eſſe: multa tamen contra hanc ſentẽtiam attulimus in libro noſtro

de hominis arbitrio, quæ hæc repetiisse superuacaneum fuerit: Attamen scire licet, omnes eas actiones quibus Philosophi libertatem astruunt, posse fieri ab affectu, vel sympathia, aut furore, vel naturæ propensione, aut timore, vt ibidem prolixius disputatur. Cæterum iis omissis, ad nomen libertatis descendamus, & dicamus alia verè libera dici & serua; alia similitudine & analogia quadam. Verè liberum, vt primo Metaphysices docetur, est illud quod est gratia sui, & esse suum, vel voluntas, vel actiones suæ, non dicuntur esse alterius: Contrà se habet seruus. quoniã vel ipsum esse, vel voluntas, vel actio est alterius. Fieri ergo potest iure Gẽtium alter alterius seruus, vel mercede, vel vi, vel quibusdam acceptis beneficiis, vel suiipsius venditione. nam id quoque apud Indos receptum fuisse in Luculli vita scribit Plutarchus: vbi inopes, quo tributum Romanis penderent, se ditioribus vẽdere solitos narrat. Sed quoniam seruus est ex eorum classe, quæ cum aliquo conferuntur, (ad aliquid vulgò apellant,) potest idem esse seruus alicuius, & vt cum altero confertur, dici liber ac dominus. Deus itaque est verè liber, cùm sit gratia suiipsius, & omnibus essentiam motumque præbeat, nullius indigens, in omnibus sibi sufficiens. Ex aduerso, materia illa, quam primã nuncupamus, cùm sit omnium gratia, & ab omnibus essentiam mutuetur, verè erit omni ex parte serua. Quæ mediæ sunt naturæ, illæ quò plus habent diuinatis, eò plus libertatis sortita sunt. quò verò magis corporea sunt, eò magis seruitutis naturalis conditionem nacta sunt. Ob id Aristoteles primo Politicorum censuit eum esse natura seruum, qui corporis viribus magis quàm animi pollet: & contrà natura liberum eum, qui men

tis acumine antecellit ac præſtat. Homo itaque, ſi cum aliis rerum ſpeciebus comparatur, quoniam ſolus mentis eſt particeps, ſolus quoque dicitur liber. quandoquidem libertas ab intellectu profluit. Dicitur quoque libertas & ſeruitus ſecundum ſimilitudinem. nam qui omnibus tum animi, tum corporis viribus incumbit, vt opes ſibi paret easque tueatur, eum diuitiarum ſeruum appellare conſueuimus. ita qui libidini ſe totum dedidit, aut iracudiæ nõ moderatur, eum huius aut illius affectus dicimus eſſe ſeruum. Simili modo ingenuos, quique è generoſis clarisque parentibus nati ſunt, liberos: qui verò à vilibus, ignobilibusq. geniti ſunt, ſeruos nuncupamus. Poſſunt tamen eiuſmodi liberi, animo eſſe abiecto; & ſerui generoſi reperiri, vt Ariſtoteles author eſt. Porrò libertas, quam ſtatus popularis ſibi expetit, cuius ſexto Politicorum meminit Philoſophus, ſimilis eſt naturali. populus enim libertatem deſiderat, vt imperet, quod liberi eſt proprium, vt iure ſuo viuat, nec vnius imperio ſubiiciatur, aut à principis alicuius nutu pendeat, ſed quod libuerit, etiam liceat. Qua ſimilitudine homo quoque dici poteſt liber quoniam in ſua eſt poteſtate, de quocunq. voluerit ferre iudiciũ, illudq. eligere & velle, vel nolle, eſt enim rationis particeps, à qua tanquam à fonte omnis libertas profluit. Ariſtotelis hanc non ſimilitudinis nomine, ſed vero appellat τὸ ἐφ' ἡμῖν, quaſi dicamus, quod in noſtra eſt poteſtate. eſt enim ratio, vel anima, vel animæ præcipua facultas, vt Ariſtoteles ſentit tertio de Anima, vbi ait De parte autem animæ. Hæc itaque hominis libertas, non eſt verè libertas: quoniam ratio libertatis eſt eſſe gratia ſui, ſuique cauſa agere omnia. Quæ mihi duo videntur innuere, nimirũ non impelli vi; ſed

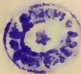
ſponte ad agendum ferri: deinde, finem non eſſe à ſeipſo diſtinctũ, neque ſe perfectioré. Ea cum Deus longè perfectiſsimè poſsideat,(nullo enim impellente, nec vllius gratia agit:ſed vt dicunt Philoſophi primariò, ac prima intentione propter ſeipſum,ac ſuam ſummam bonitatem; poſt hæc,vt eam cum aliis communicet.) iccirco dicitur ſolus eſſe liber; atque alia omnia ab hac exquiſita libertate decidere. quoniam Deus eſt vnus omnium certus finis.Libertas verò illa, quæ oppoſita ſpectat, & quam Latini libertatem indifferentiæ uocarunt, etſi iam dictæ ſimilis videatur,quoniam proponit ſibi vnum aliquem finem:tamen non reperitur in Deo. non enim in eo ſunt oppoſiti actus, ex Philoſophorum ſententia,nec oppoſita obiecta, quin nec oppoſiti effectus,cùm hæc à naturæ imbecillitate proficiſcantur: ſed ſemper bonus eſt, ſemper ſeipſum intelligit, & vno vniformiq; motu mouet. Parit autem hic diuerſos effectus,tum propter materiam; tum quòd cœlum omnes terræ tractus non æqualiter reſpiciat. Porrò ſpeculatiuus magis vera libertate liber eſt, quàm politicus: quoniam ipſum intelligere eſt gratia ſui; at agitare virtutes, eſt alterius. Et quanuis ſint quædam virtutes gratia ſui, vt ſcilicet affectibus moderentur iis, qui ab hominis forma ſunt alieni:tamen,quia in homine indifferétia illa prodit à ratione,quę propria eſt eius facultas; ob id dicendum eſſe exiſtimo,quòd à ratione quidem proficiſcatur intellectio;ſed quoniã mens atque intellectus qui dicitur potentia, eſt animæ noſtræ facultas, hæc cauſa eſt tantæ variationis atque incertitudinis:Alexander verò cenſet, hoc quod dicitur liberè agere,hoc eſt indifferenter;prouenire à natura non entis,quod enti inſperſum eſt. quod ego ſic

interpretor, non eſſe certam quandam cauſam extrinſecam noſtrarum actionum; ſed intellectum, vtpote potentiam ſenſibus coniunctam, habere ſecum admixtam priuationem. Quare intellectus potentia erit qui priuationi permiſcetur. A materia porrò omnis multitudo ortum ducit, tam in intelligibilibus, quàm in ſenſibilibus, velut libro tertio de Anima Alexander & Auerroës docent. Hinc ſequitur, ſolam noſtram potentiam, eſſe libertatis cauſam. nam ſi aliqua adeſſet cauſa, vnum ſibi præfigeret, nec eſſet libertas. nã vbi hæc adeſt, nulla reperitur certa cauſa. Sic enim ſexto Metaphyſices dixit Philoſophus: Eorum quæ ſunt per accidens, nulla eſt cauſa niſi per accidẽs; quæ non appellatur cauſa, quia non eſt certa, ſed eſt id materia. Simili ratione poſſe velle & nolle, habereque hanc in differentiam, non oritur ex certa aliqua cauſa, ſed à natura noſtrę facultatis, quæ eſt ipſa potentia intellectus. Cùm verò vnum oppoſitorum ſibi propoſuit ac præfixit, iam non amplius eſt libera: quanuis natura ſua potentiam habeat ad oppoſita. non aliter quàm materia, quæ vbi hãc illámue formam recepit, aliam non admittit: licet alio tempore admittere poſſit. His ita conſtitutis patère iam puto, in Deo non eſſe liberum arbitrium, cùm tota ſit & pura actio. ſic nec in aliqua quidem intelligentia, cùm in illis non cadat deliberatio aut electio, ſed ſua natura, ſuaque eſſentia ſint actus. Et cùm in his ſublunaribus ſtatui videtur à Philoſophis quædam pótentia, ea quia præ illis manca eſt, & imperfecta, ſolùm conſultationem nobis ineſſe innuunt, & electionem. Ex prædictis quoque ſolui poteſt, quæſitum illud, quod à Theologis noſtris proponitur: An ſcilicet ſit liberum arbitrium ad malum? nam ex Platonis ſententia, vt dictũ

fuit suprà, non videtur esse libertas ad malum: quoniam malus, vel ignorãs, vt loquitur Aristoteles; vel per ignorantiam, vt Plato, malum perpetrat. Theologis quoq. quamplurimis idem placuit, quasi libertas agendi malum non proficiscatur ab agente, sed ab agente deficiente: atque ita impotentia potius sit peccandi, quàm potentia. Cæterum id non caret dubitatione. nam etsi malum sit priuatio, ipsa tamen actio, puta furtum facere, aut alterius vxorem vitiare, est reipsa, & vt ipsi loquuntur, positiuum malum; quare fit ab agente, & à potentia, non autem ab impotentia. Et quanuis deformitas illa, quã Theologi dicũt, sit priuatio alicuius perfectionis, quæ actui poterat adesse: tamen actio toto genere mala, est actio positiua, nec in illa est priuatio alicuius perfectionis, quoniam nulla poterat adesse, nisi fortaßis, vt confertur cum bona, dici debeat imperfecta. quoniam nigrum si cõparatur cum albo imperfectum & priuatio nuncupatur à Philosophis; quia omne contrarium imperfectum, priuationem appellant. Quare sentias cum Alexandro, qui inquit, causam indifferentiæ esse priuationem: & causam mali, esse materiam, velut iam demonstratum fuit. Cùm igitur homo constet intellectu & sensu, qui à corpore originem trahit, causam mali habet suæ substantiæ immixtam: atque iccirco cum sensum sequitur, eligit malum, quod à materia proficiscitur. Et quoniam materia est causa defectus, fortasse illi cum defectum dixerunt, intellexerunt non promanare à forma. Et cùm ipsi dicunt, electionem esse causam: tu rectius dicas, fieri à ratione, assentiente sensu. Verùm hæc prolixius & vberius excutiuntur, in libro de Arbitrio humano. Cæterùm quispiam nostram respõsionem impugnare poterit. nam;

ſi malum non patratur ignoratione vel defectu, aper tè videtur eſſe concedendum,malum vt malum expeti,cum facultas noſtra per ſe illud efficiat. Alexander hic ſentit, fatendum eſſe, malum qua malum expeti poſſe. & adfert hoc ſignum. Nam cùm qui flagitium committit, à quo filios ſuos coërcet, punitq́ue ſi admiſerint: (quod de Octauio fertur, qui grauiter animaduertebat in illa vitia,quibus ipſe pal lebat.) cognoſcit is ſe delinquere, eligitq́ue ſponte ſua malum,vt malum eſt. Eſt tamen illud malum, vt obiicitur rationi:vt verò ſenſus affectum ac concupiſcentiam mouet, videtur eſſe bonum,quia delectat. Similiter incendere ciuitatē, malum quidem;attamē ſi vindictæ cauſa fiat,habet rationem boni. Sic mortem perditè exoptare, malum profectò eſt:verumtamen vt à præſentibus malis liberat,boni ſpeciem præ ſe fert.Sed de his hactenus,ſatis eſt enim locum monſtraſſe. Accedamus iam ad id quod quarto loco fuit propoſitum,videamusq́ue circa quæ hęc libertas verſetur, & quouſque pertineat; vt tandem huic diſputationi finem imponamus. Scire itaque licet,eò pertinere deliberandi facultatem,quò deliberatio. at deliberatio, pertingit vſque ad ea,quæ à nobis ſunt eligibilia. igitur ad illa quoque arbitrium, quod eſt deliberandi facultas pertinet. quare non ad finem; quoniam finis non eligitur. eſt enim finis idem quod obiectum in actionibus atq. in intellectu practico. Sed obiectū, vel vt verè bonum,vel vt apparens, naturaliter mouet. ergo eorum quæ naturaliter mouent, non eſt electio: finis igitur non eſt electio;ſed mediorum, quibus finem conſectamur. nam cùm ea multa ſint ac diuerſa, deliberatione & cōſilio opus eſt.quare & electione. Electio porrò non videtur circa ea

ſtram adeò in anguſtum redactam libertatem depræ dentur. Primum enim in nobis eſt ipſa perturbatio, quam ſenſus adferunt, adeò aſsiduus actionũ comes, vt vix reprimere liceat. quod exemplo planum fit. nã ſi quis forte fortuna duos gladiatores in theatro dimicãtes offenderit, an non quæſo ſimul atque vtrunque conſpexerit, iam ita erga alterum afficitur, vt cu piat alterum ſuccumbere? Aut ſi quis in aleatores inciderit vel ignotiſsimos, nonne ita erga hunc vel illum affectu mouetur, vt quencunque fuerit animo complexus, illum deſideret cum victoria & quæſtu diſcedere? idque ob naturæ quandam communionẽ, vel ſympathian. Quod cum ita eſſe vno ore omnes fateantur, optimè Ariſtoteles ſenſit tertio Politicorũ Remp. melius à lege, quàm ab homine adminiſtrari. nam quis ſperet hominem adeò affectibus præpeditum, rectum ferre poſſe iudicium? Eſt & alia cauſa, quæ nobis libertatem diripiat, habitus ſcilicet obfirmatus; qui non patitur nos aliò trahi, quàm quò ipſe duxerit. Adhæc, eſt obiectum, quod cùm natura moueat, mentem ad hoc quàm ad illud reddit propenſiorem, vt in dignoſcendo vero plurimum laboremus. Eſt præterea naturæ ipſius propẽſio, quæ ad hoc, quã ad illud magis prona abripitur. Inſuper eſt carentia, quæ impellit ad id quo caremus. nam quid non mortalia pectora cogit fames, ſitis intolerabilis, ac turgẽs effrenisque libido? Eſt poſtea cœlum ac ſydera, quæ temporum viciſsitudinibus, ita corpora noſtra calore ac frigore afficiunt ac diſponunt, vt aliàs ad iram, & arma capeſcenda, aliàs ad quietẽ & ocium ſint aptiora. adeò vt octauo Phyſicorum auſus ſit dicere Philoſophus, eos motus vſq. ad intellectum pertinere. Eſt tandem quam nonnulli addunt, Dei præſentio, quæ

itade nobis decernit,vt ab æterno futurum prę uidit. Quod cùm Alexāder animaduerteret,in libro de Fato,monet potius credendum esse,Deos sic nostra intelligere vt sunt: ac contingenter quædam euenire, quædam verò necessariò;quàm apertè sensibus reluctari:indicans contingētia esse in hoc mūdo, & quandam in actionibus nostris libertatem. Prætermitto hoc loco quærere,quomodo fatis agamur. nam cùm idem sit fatum,& naturæ inclinatio;illi dicuntur viuere secūdum fatum,qui naturæ impetum,(ita ὁρμὴν exponimus,) vt appetitionem vt placuit ciceroni & inclinationem sequūtur.Hoc quoq.sentit Homerus, vt Philoponus, & Simplicius explicarunt, cum ait,

Talis quippe viris meris est mortalibus ipsis
Qualem quottidie concedit Iuppiter almus.

Volūt enim homines ita affectū sequi, prout cœlum corpus afficit, in iis scilicet, in quibus nihil rationis emicat.Sed hæc omnia libro de Fato copiosius& exquisitius declarauimus.

Vides mi Læli, quàm angusti sint nostri arbitrii limites,quot hostibus circūueniatur,quótue sint eius libertatis prædones: nullo pro eo stante propugnatore,qui defendat,præter Christum, per quem datum est filios Dei fieri,his qui credūt in nomine eius.Quare quo pacto ab iis nos tutari posſimus,non ab his petendum est,qui,dum alius ipsum ita extollit,vt in cœlum euehat; alius ita deprimit, vt planè prosternat, atque è medio tollat,nihil synceri docent, omnia interim confundentes. Sed partim à Philosopho est postulandum, qui hominis naturam explicat: partim à Theologo, qui cùm maioribus opus sit viribus,quibus per Christum gratia à Deo aduersus eos muniamur,docere potest.Nec te Stoicorum ratio moueat,

ceu quod à matrum, filiarum, ſororumq́ue concubitu, velut mortui abſtineamus, in noſtra ſit poteſtate, vt à reliquis quoque eadem ratione coërceamur: cùm Ariſtoteles nono de hiſtoria Animalium ſcribat, Camelos ita matres ſuas obſeruare, vt eas nunquam ſuperueniant: quinetiam ſi quis cogat, ipſi non patiantur. adeò vt cùm aliquando quidam à matre cum curatore operta inſciẽs coiiſſet, ac poſtea delapſo operimento matrem agnouiſſet, commiſsi ſceleris memor camelariũ morſu interemerit. Adhæc ferunt, inquit idem, fuiſſe etiam regi Scytharum equam egregiam, ex qua mares generoſi omnes gignerentur. quorum vnum, qui præſtantior haberetur, cùm vt ex matre procrearet placeret, admiſſum omnino recuſaſſe. opertam deinde latuiſſe matrem, vt imprudens ſuper ueniret. verùm vbi à coitu faciem matris detectam agnouerat, in fugam ſi coniecisſe, atq. ſeipſum actum præcipitem interemiſſe. Non ergo id ſolis hominibus accidit, cum in beluis quoque ſimile quiddam reperiatur. Sed nec toti hominum generi id eſt peculiare, cùm quidam matres arſiſſe dicantur; noſq́ue quendam Neapoli, quòd cum duabus filiis concubuiſſet, capite à prætore fuiſſe multatum ſciamus. Hoc tamen ferinum eſt, & eorum qui præter naturã ſunt affecti, vitiumq́ue heroicæ virtuti omni ex parte aduerſiſsimum. Hæc ſunt quæ his feriis ex Peripateticorum placitis, nulla habita ratione noſtrorum Theologorum in medium produximus; quæq́ue tibi recognoſcenda mittimus.

Vale.